

Wyniki Standardowe 2015 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 790
WIELKOPOLSKA I ŚLĄSK**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2017

Wyniki Standardowe 2015 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 790
WIELKOPOLSKA I ŚLĄSK**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr   Monika Puchalska
mgr inż.   Adam Smolik
mgr inż.   Justyna Żurakowska

Warszawa 2017

Redakcja techniczna
Grażyna Nachtman
Rafał Tarasiuk

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-664-9

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20
Tel.: +48 (22) 505 45 70
Tel./faks: +48 (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

Uwagi wstępne	7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk (790).....	8
1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN	9
2. Analiza Wyników Standardowych	10
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych	10
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	12
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	36
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	36
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wnioski	59

Spis wykresów

Wykres 1.1-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk	8
Wykres 1.2-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN.....	9
Wykres 2.1-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych.....	10
Wykres 2.1-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych ..	11
Wykres 2.1-3	Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU).....	11
Wykres 2.1-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych.....	12
Wykres 2.1-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	13
Wykres 2.1-6	Udział dzierzawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych.....	14
Wykres 2.1-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	15
Wykres 2.1-8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych	16
Wykres 2.1-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	17
Wykres 2.1-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	17
Wykres 2.1-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	18
Wykres 2.1-12	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 2.1-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych.....	20
Wykres 2.1-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-15	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	22
Wykres 2.1-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	23
Wykres 2.1-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	23
Wykres 2.1-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych ...	24
Wykres 2.1-20	Koszty bezpośrednio produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	25
Wykres 2.1-21	Koszty bezpośrednio produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych.....	26
Wykres 2.1-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	27
Wykres 2.1-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	28
Wykres 2.1-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych.....	29
Wykres 2.1-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych.....	30
Wykres 2.1-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	31
Wykres 2.1-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	32
Wykres 2.1-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	33
Wykres 2.1-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	34
Wykres 2.1-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	35
Wykres 2.2-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 2.2-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	37
Wykres 2.2-3	Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)	37

Wykres 2.2-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej	38
Wykres 2.2-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej	39
Wykres 2.2-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej	40
Wykres 2.2-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 2.2-8	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 2.2-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	42
Wykres 2.2-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej	43
Wykres 2.2-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	44
Wykres 2.2-12	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	45
Wykres 2.2-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	45
Wykres 2.2-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 2.2-15	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej	47
Wykres 2.2-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	48
Wykres 2.2-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	49
Wykres 2.2-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	49
Wykres 2.2-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	50
Wykres 2.2-20	Koszty bezpośrednio produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 2.2-21	Koszty bezpośrednio produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 2.2-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	52
Wykres 2.2-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	53
Wykres 2.2-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej	54
Wykres 2.2-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	55
Wykres 2.2-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	56
Wykres 2.2-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	56
Wykres 2.2-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	57
Wykres 2.2-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	58
Wykres 2.2-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	58
Wykres 2.2-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	59

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- Europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2015. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych liczącej w regionie Wielkopolska i Śląsk 4 418 gospodarstw. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Wielkopolska i Śląsk², w analizowanym roku obejmowało 171 416 gospodarstw. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2007”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2015 r. w regionie Wielkopolska i Śląsk.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że w regionie Wielkopolska i Śląsk typ rolniczy zwierzęta ziarnożerne obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji, od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób. W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Wielkopolska i Śląsk, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw i wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

---

¹ Smolik A.; Puchalska M.; Żurakowska J.: Wyniki Standardowe 2015 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region 790 Wielkopolska i Śląsk. Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017.

² Goraj L.; Osuch D.; Bocian M.; Cholewa I.; Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN dla roku obrachunkowego 2014, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2007” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały omówione w publikacji: Goraj L.; Bocian M.; Cholewa I.; Nachtman G.; Tarasiuk R. Współczynniki Standardowej Produkcji „2007” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

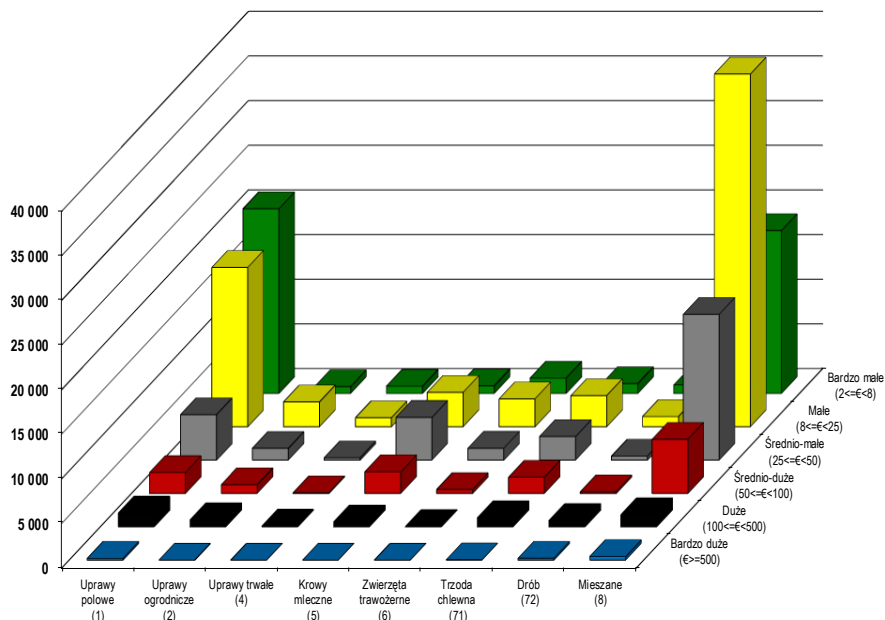
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji regionu FADN 790 oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej⁵ i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu Planu Wyboru.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk (790)

W skład pola obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk wchodziło 171 416 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa mieszane (48% gospodarstw z tego regionu) oraz gospodarstwa nastawione na uprawy polowe (28% gospodarstw). Region ten, na tle pozostałych regionów, wyróżnia się relatywnie liczną grupą gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej. W przypadku rozkładu gospodarstw w klasach wielkości ekonomicznej, dominowały gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro SO (43% gospodarstw) (patrz: Wykres 1.1-1).

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk

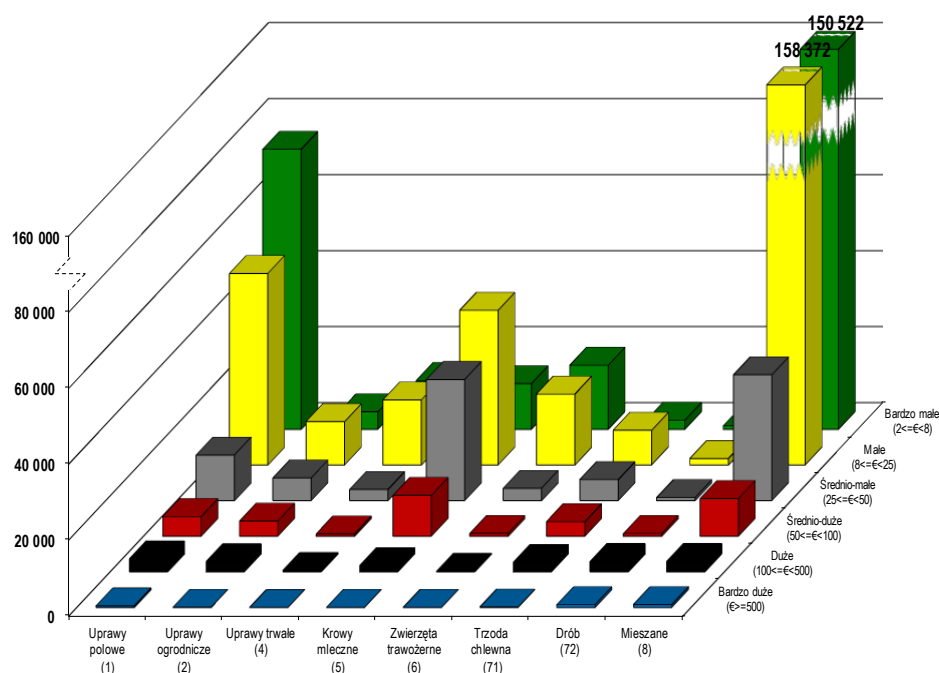
⁴ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

⁵ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

W 2015 r. w polu obserwacji Polskiego FADN znajdowało się 730 895 gospodarstw. W zbiorowości tej zdecydowana większość gospodarstw rolnych miała małą i bardzo małą wielkość ekonomiczną (tj. 80%). Podobnie jak w przypadku regionu Wielkopolska i Śląsk, najliczniejsze były gospodarstwa o mieszanym typie produkcji (49%) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (20%) (patrz: Wykres 1.2-1).

Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

2. Analiza Wyników Standardowych

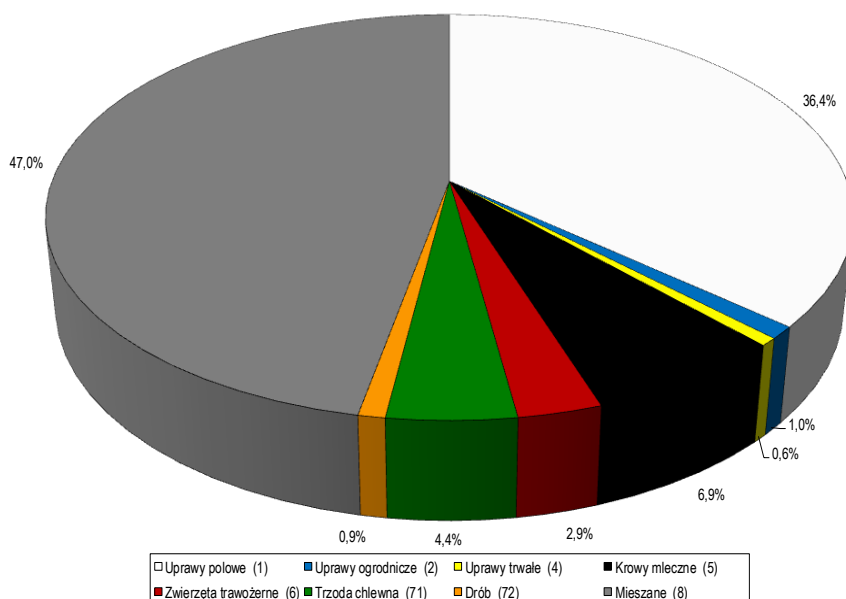
Analizę Wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, wielkość pogłowa zwierząt, nakłady pracy oraz wartość Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw wyróżnionych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

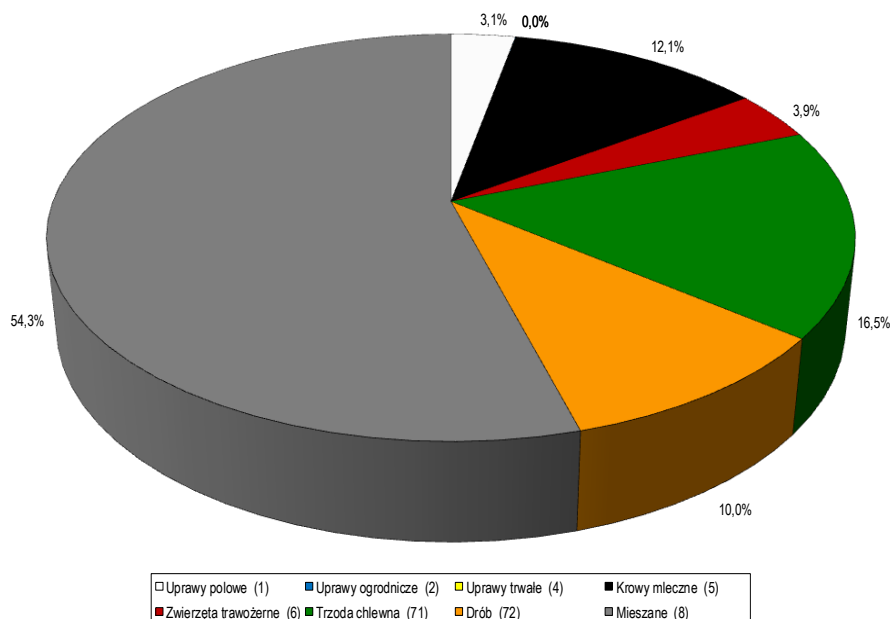
Gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą uprawiały 47% użytków rolnych znajdujących się w użytkowaniu gospodarstw w regionie Wielkopolska i Śląsk (patrz: Wykres 2.1-1). Znaczącą powierzchnię użytków rolnych (36,4%) zajmowały również gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych. Z drugiej strony w użytkowaniu gospodarstw reprezentujących typ rolniczy uprawy trwałe znajdowało się zaledwie 0,6% całkowitej powierzchni ziemi użytkowanej rolniczo przez gospodarstwa tego regionu.

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych

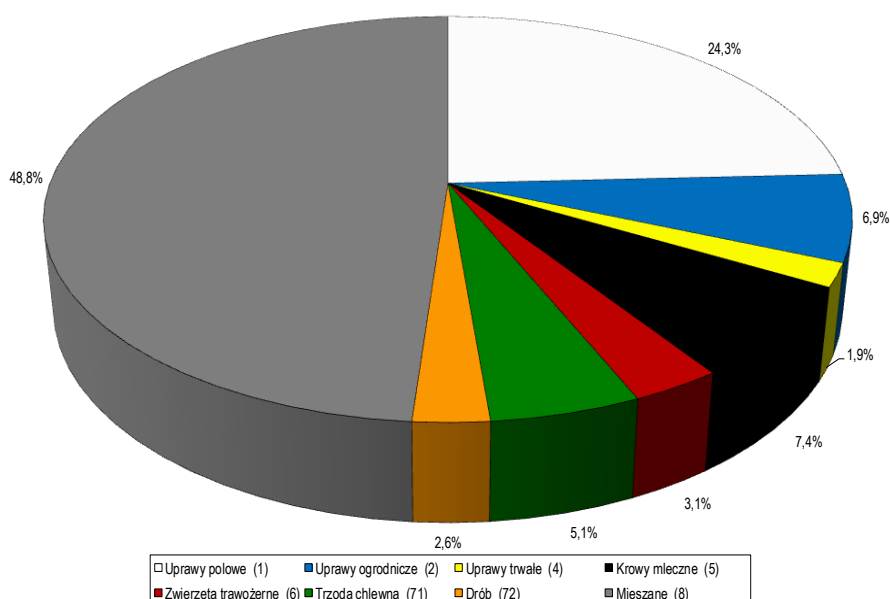
Rozpatrując rozkład pogłowa zwierząt (w jednostkach przeliczeniowych LU) należy zauważyć, że 54,3% pogłowa zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (patrz: Wykres 2.1-2). Natomiast najmniejsza liczba zwierząt wystąpiła w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych oraz uprawach ogrodniczych (razem zaledwie 0,03%).

Wykres 2.1-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych

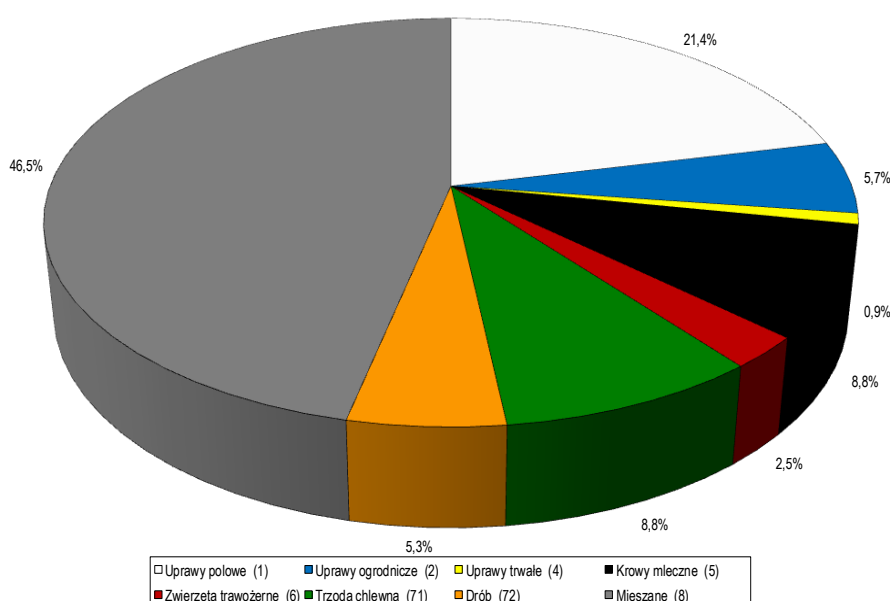
Z liczebnością gospodarstw w poszczególnych typach związana jest skala nakładów pracy. Najbardziej liczne gospodarstwa mieszane dawały zatrudnienie największej liczbie osób. W 2015 r. w gospodarstwach tych pracowało 48,8% ogółu pełnozatrudnionych (wyrażonych w osobach przeliczeniowych AWU) z regionu Wielkopolska i Śląsk (patrz: Wykres 2.1-3). Gospodarstwa reprezentujące typy: drób i uprawy trwałe angażowały odpowiednio 2,6% i 1,9% osób pełnozatrudnionych.

Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

Wykres 2.1-4 przedstawia rozkład wartości Standardowej Produkcji (SO) w grupie gospodarstw regionu 790. Dominujące pod względem udziału w wartości Standardowej Produkcji, zgodnie z przewidywaniami, okazały się gospodarstwa o mieszanym typie produkcji (46,5% wartości Standardowej Produkcji). W dalszej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, które wypracowały 21,4% Standardowej Produkcji. Z kolei gospodarstwa o typach: trzoda chlewna i krowy mleczne miały taki sam udział w tworzeniu SO i wyniósł on 8,8%. Pozostałe cztery typy wypracowały łącznie 14,4% Standardowej Produkcji badanej zbiorowości.

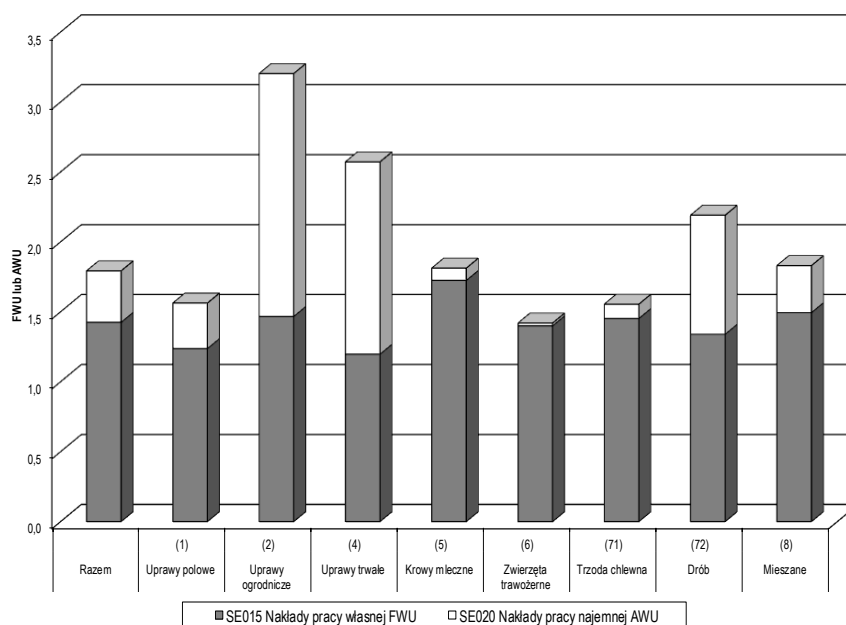
Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

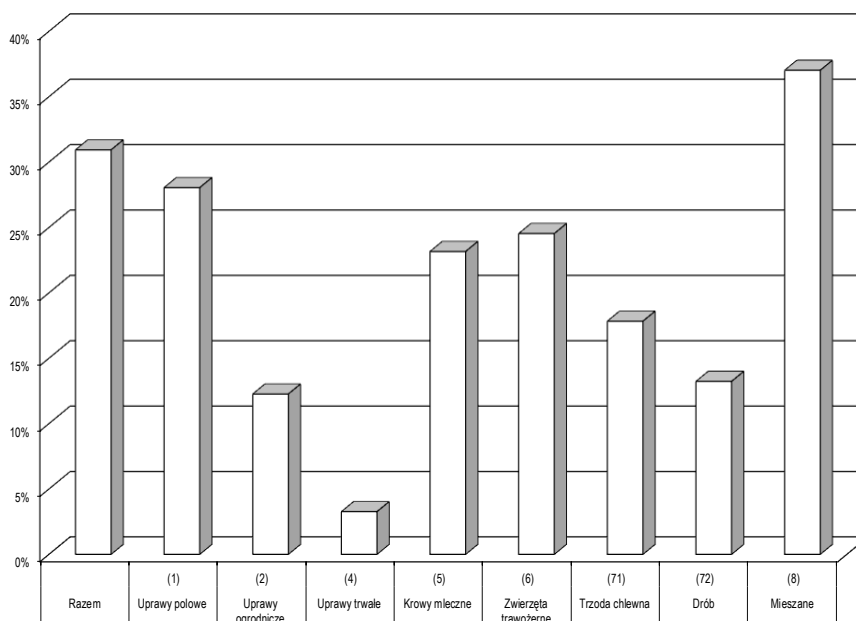
W 2015 r. w regionie Wielkopolska i Śląsk największe nakłady pracy ogółem w przeliczeniu na gospodarstwo ponoszone były w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i wyniosły 3,2 AWU (patrz: Wykres 2.1-5). Ponadto w tych gospodarstwach praca najemna stanowiła najwyższy udział w nakładach pracy ogółem (54%). Najniższą pracochłonnością cechowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1,42 AWU na gospodarstwo). Gospodarstwa te również w najmniejszym stopniu korzystały z pracy najemnej. Nakłady pracy własnej kształtowały się w granicach 1,2 – 1,7 FWU i najwyższy ich poziom zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych.

Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

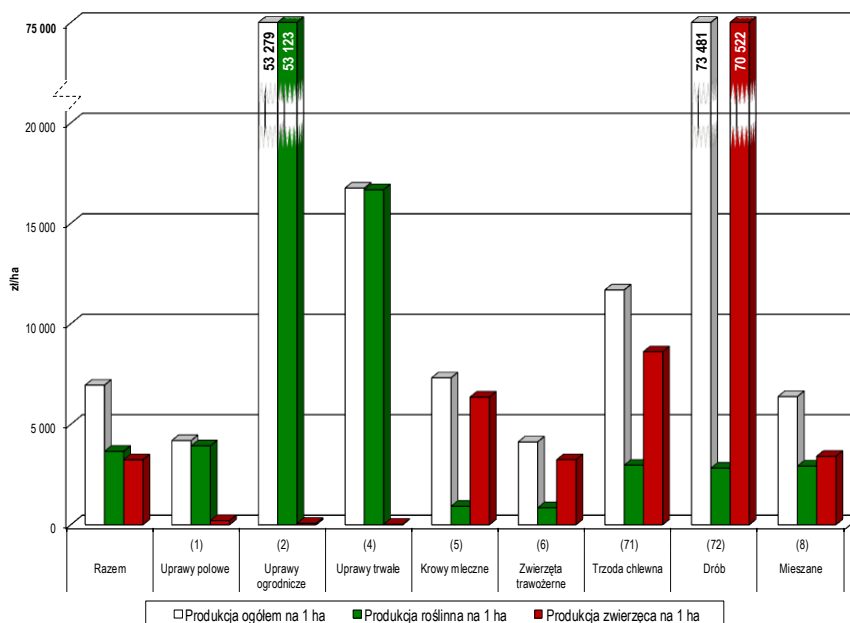

W analizowanych gospodarstwach ziemia dodzierżawiona znacząco powiększała powierzchnię użytków rolnych będących do dyspozycji gospodarstw. Najwięcej ziemi (37%) dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej. W najmniejszym stopniu z obcych użytków rolnych korzystały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (3%). Jest to uzasadnione charakterem prowadzonej przez te gospodarstwa produkcji, która wymaga inwestowania w ziemię, a poczynione inwestycje amortyzują się przez kilkanaście lat. Inwestowanie w plantacje upraw trwałych na obcych gruntach jest obarczone wysokim ryzykiem (patrz: Wykres 2.1-6).

Wykres 2.1-6   Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

Najwyższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, w których produkcja w niewielkim stopniu powiązana jest z ilością ziemi jaką dysponują te gospodarstwa (patrz: Wykres 2.1-7). W rezultacie otrzymano produkcję w wysokości ponad 73 tys. zł na ha. Bardzo wysoka produktywność ziemi obserwowana jest także w gospodarstwach ogrodniczych, co z kolei związane jest z tym, że znaczna część produkcji realizowana jest pod osłonami. Gospodarstwa te osiągnęły produktywność ziemi w wysokości 53 279 zł/ha. Jest to wartość prawie 13-krotnie większa od gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych, w których produkcja ogółem na hektar osiągnęła wartość 4 119 zł/ha.

Wykres 2.1-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych praktycznie całą swoją produkcję wytworzyły w ramach działalności roślinnej, osiągając przy tym bardzo wysoki poziom specjalizacji.

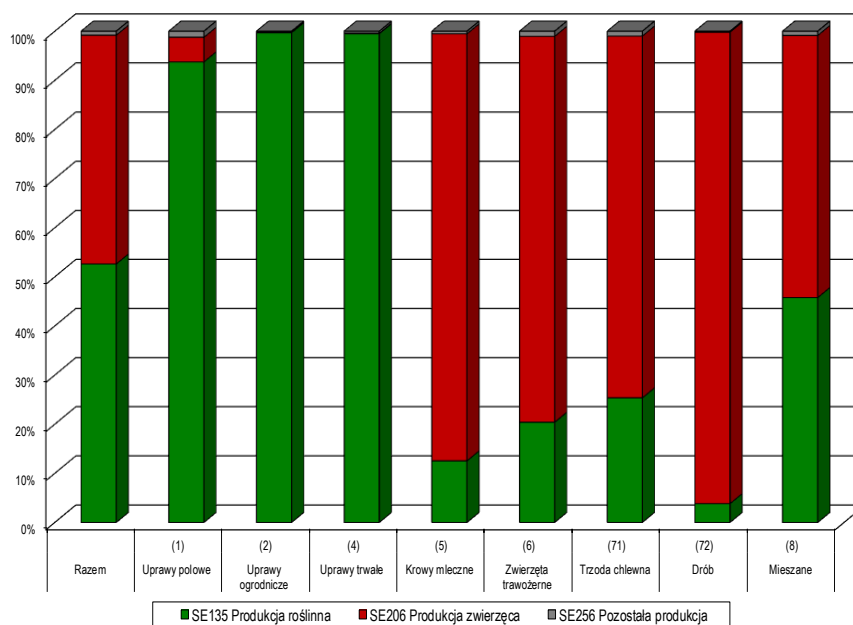
Udział produkcji zwierzęcej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt w zależności od typu rolniczego wahał się od 74% (trzoda chlewna) do 96% (drób).

Udział pozostałej produkcji⁶ w produkcji ogółem zawierał się w przedziale od 0,2 do 1,2%. Najniższym udziałem tej produkcji charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, krów mlecznych, uprawach ogrodniczych i trwałych (od 0,2% do 0,5%). Produkcja tego rodzaju miała marginalny udział w większości gospodarstw (patrz: Wykres 2.1-8).

⁶ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

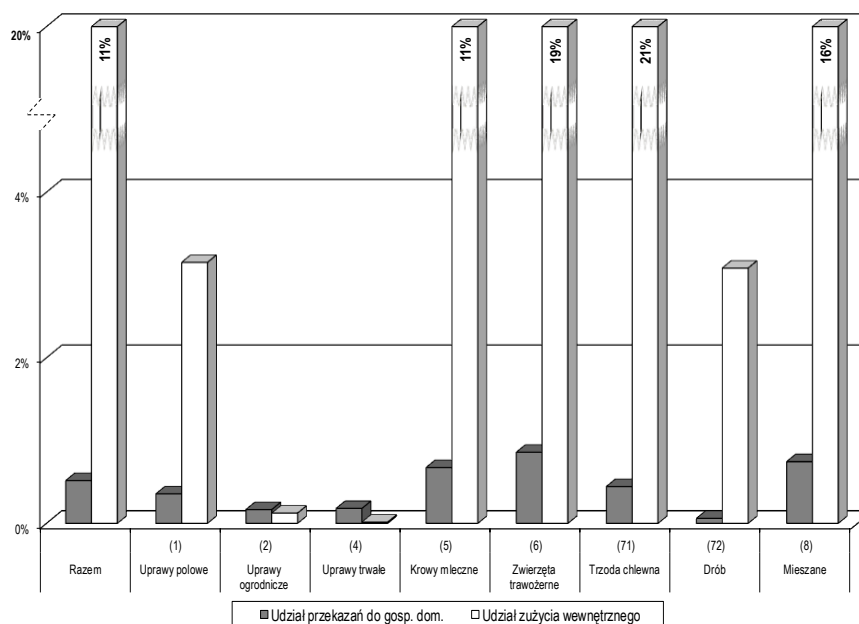

Wykres 2.1-9 potwierdza pewne prawidłowości w funkcjonowaniu gospodarstw rolnych. Część wytworzonej produkcji gospodarstwa przeznaczają na zużycie wewnętrzne. Najczęściej jest to ziarno zbóż zużyte na paszę, w niewielkim zakresie na siew, dlatego gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji zwierzęcej oraz gospodarstwa mieszane zazwyczaj przeznaczają na zużycie wewnętrzne dużo więcej swojej produkcji niż gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej. W 2015 r. najwyższe zużycie wewnętrzne w relacji do produkcji miały gospodarstwa specjalizujące się w chowie trzody chlewnej i zwierząt trawożernych (odpowiednio 21% i 19%). Spośród gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji zwierzęcej najniższe zużycie wewnętrzne (3%) miały gospodarstwa nastawione na chów drobiu. Niski udział zużycia wewnętrznego odnotowano również w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych (odpowiednio 0,12% i 0,01%). Wynika to z ograniczonych możliwości wykorzystania bardzo wąskiego asortymentu produktów tych gospodarstw oraz z powszechnego stosowania kwalifikowanego materiału siewnego z zakupu zamiast nasion własnych.

Udział przekazania do gospodarstwa domowego w wartości produkcji ogółem kształtował się na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych i nie przekroczył 1% produkcji ogółem. Nieco większe przekazania w ujęciu wartościowym odnotowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych, trzodzie chlewnej i w gospodarstwach mieszanych.

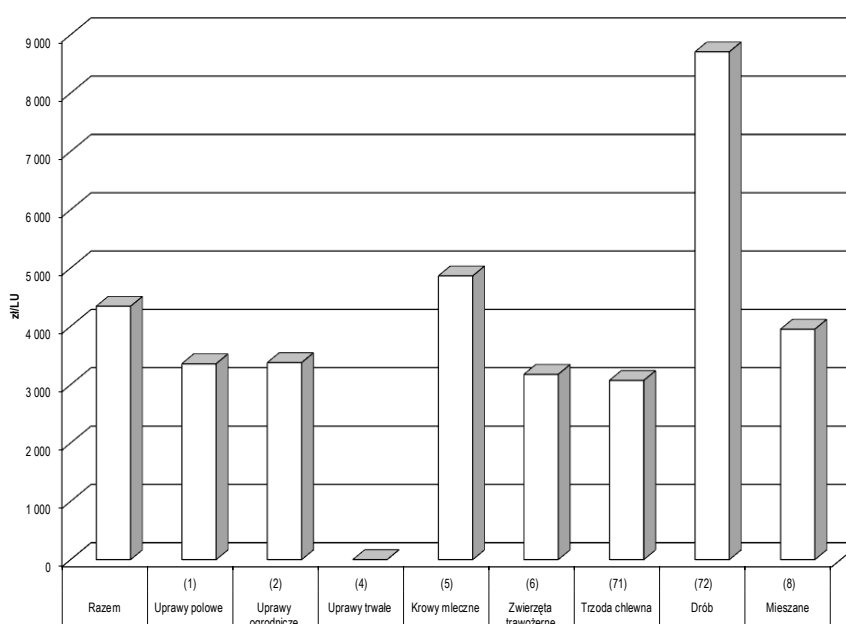
Wysoki poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów rolnych do gospodarstwa domowego miał silny związek z rodzajem wytwarzanych produktów roślinnych i zwierzęcych w poszczególnych typach gospodarstw.

Wykres 2.1-9   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

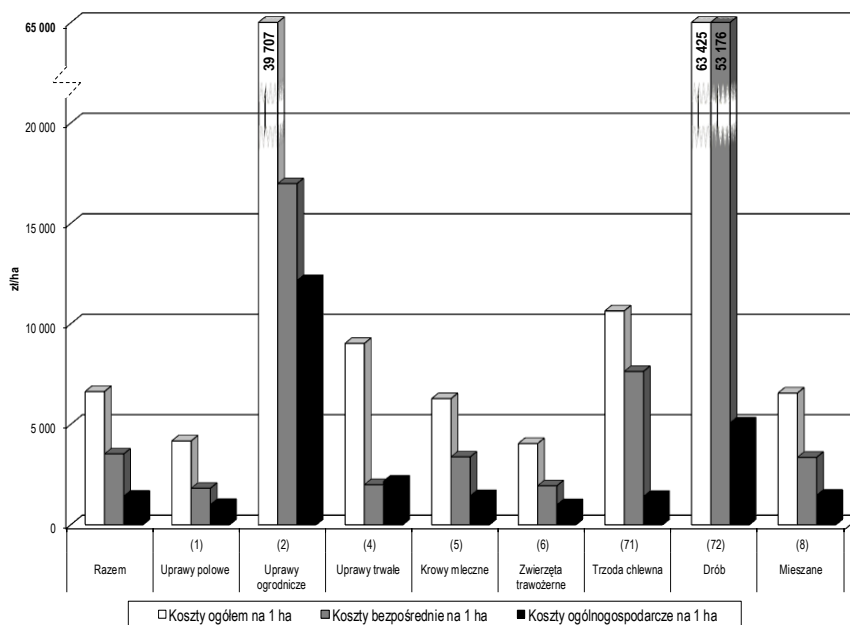
Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (patrz: Wykres 2.1-10). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 - 8), najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu (8 707 zł/LU), a najniższą w chowie trzody chlewnej (3 072 zł/LU). Zróżnicowanie produktywności zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4) ze względu na niskie pogłowia zwierząt lub jego brak nie ma charakteru prawidłowości.

Wykres 2.1-10   **Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych**

Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.1-11). W gospodarstwach nastawionych na chów drobiu i specjalizujących się w uprawach ogrodniczych poziom kosztów produkcji na 1 ha użytków rolnych był kilkakrotnie wyższy niż w pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej. Wysoka intensywność produkcji w tych gospodarstwach wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych grupach wytwarza produkcję praktycznie bez wykorzystania użytków rolnych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych i na uprawy polowe. W pozostałych typach poziom kosztów ogółem zbliżony był do średniej w całej zbiorowości gospodarstw w regionie Wielkopolska i Śląsk.

Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

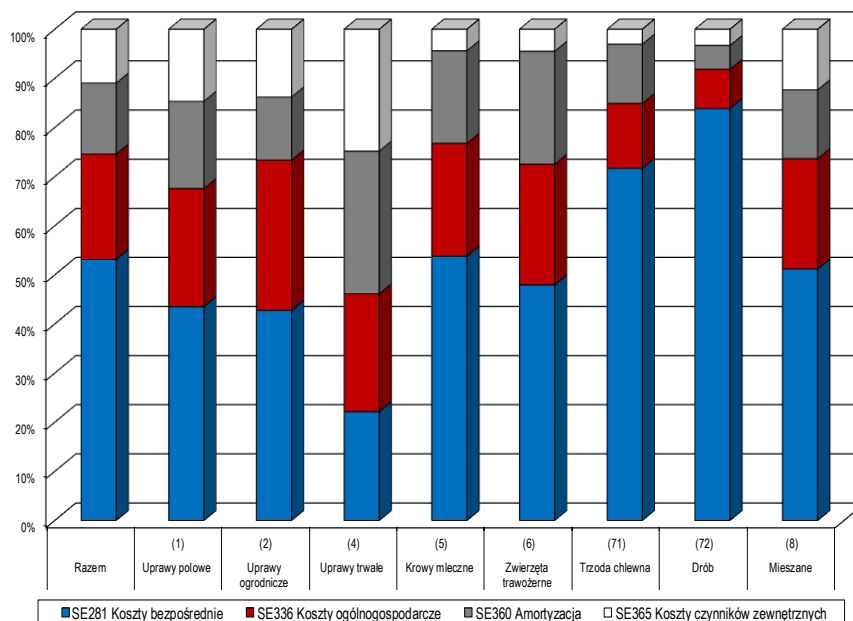

Poszczególne typy rolnicze znacznie różniły się pod względem struktury kosztów produkcji (patrz: Wykres 2.1-12). Najwyższy udział tych kosztów był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie drobiu (84%), a najniższy w nastawionych na uprawy trwałe (22%). Wysokie koszty bezpośrednie w gospodarstwach zajmujących się chowem trzody chlewnej i drobiu prawdopodobnie wiązały się z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości.

Koszty amortyzacji były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (nasadzenia w sadach i plantacjach), a koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych wynikały z wartości kosztów opatu i energii elektrycznej wykorzystywanej do ogrzewania i oświetlania szklarni. Znacznym udziałem kosztów czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa

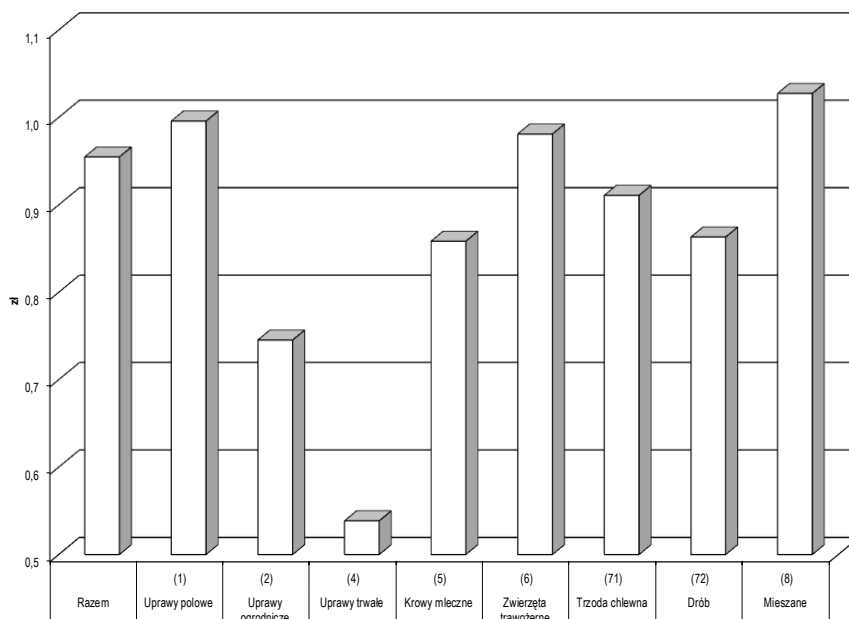
z uprawami trwałymi. Ta grupa kosztów stanowiła najniższy udział w kosztach ogółem w gospodarstwach nastawionych na chów drobiu i trzody chlewnej.

Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

Efektywność produkcji (bez dopłat) charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-13). W roku 2015 najniższą efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz gospodarstwa z uprawami polowymi. Koszty produkcji w tych gospodarstwach wyniosły odpowiednio 1,03 i 1 na jednostkę wartości produkcji w cenach rynkowych (bez dopłat). Oznacza to przewagę kosztów nad produkcją – stratę. Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa z uprawami trwałymi – 0,54 zł. W przypadku pozostałych typów rolniczych na wytworzenie 1 zł produkcji ogółem trzeba było ponieść od 0,75 zł do 0,98 zł kosztów.

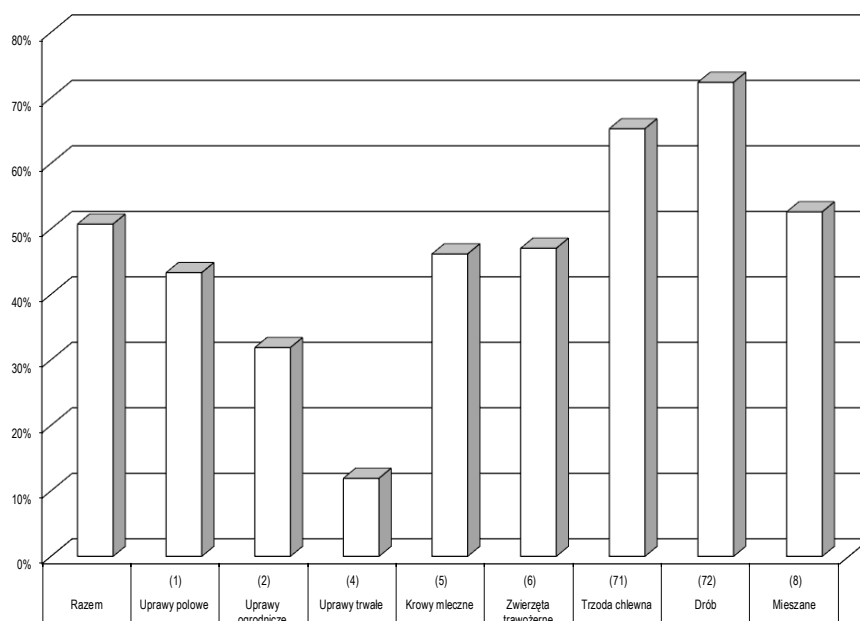
Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

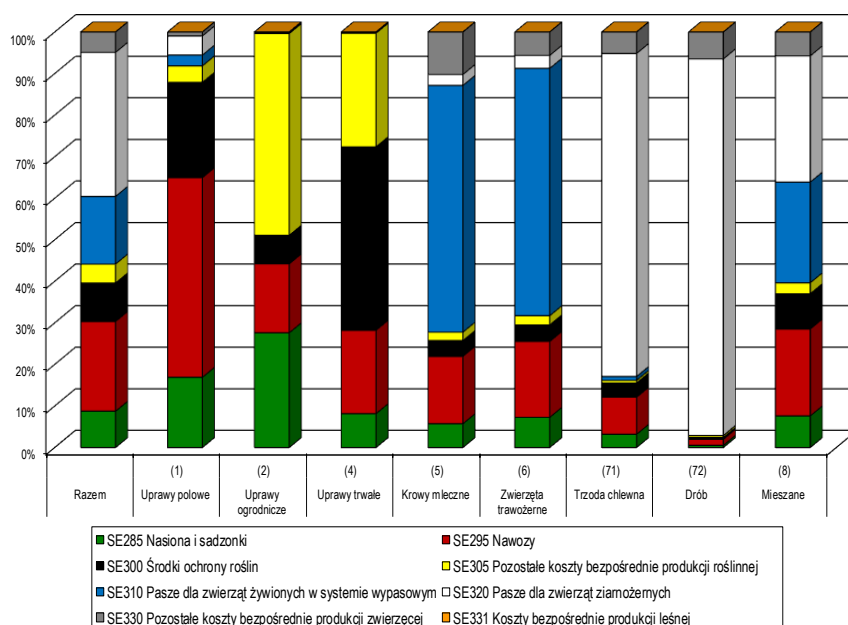
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu stanowią 72% wartości produkcji, a w gospodarstwach z trzodą chlewną 65%. W typach 1, 5, 6 oraz 8, koszty te stanowiły od 43% do 53% wartości produkcji. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych udział ten kształtował się w przedziale 12% - 32% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.1-14).

Wśród kosztów bezpośrednich dominującą pozycją był koszt pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ 5, 6, 71, 72), jak i w gospodarstwach mieszanych. W gospodarstwach w typie rolniczym uprawy polowe najwyższy udział w kosztach bezpośrednich miały nawozy, w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych środki ochrony roślin, a w gospodarstwach typowo ogrodniczych pozostałe koszty bezpośredniej produkcji roślinnej oraz nasiona i sadzonki. (patrz: Wykres 2.1-15). Do pozostałych kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej zaliczane są opakowania jednorazowe, sznurek do wspierania pędów, podłoża dla grzybów i roślin szklarniowych, komponenty i materiały do przerobu uszlachetniającego. W gospodarstwach ogrodniczych grupa tych kosztów stanowiła 49% i złożyły się na nie między innymi koszty przygotowania produktów do sprzedaży np. sortowania, konfekcjonowania oraz koszt podłoża dla grzybów.

Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

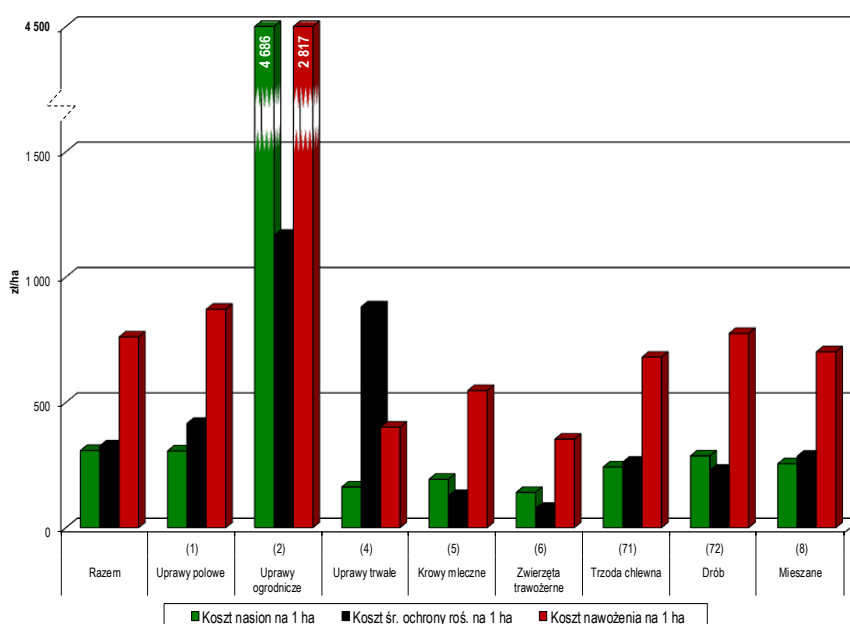

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różniły się poziomem nawożenia, zużycia nasion oraz środków ochrony roślin (patrz: Wykres 2.1-16). Koszty zużycia nasion na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych wynosił 4 686 zł/ha. Również koszty nawożenia w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były najwyższe i charakteryzowały się prawie 4-krotnie wyższym poziomem niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw regionu Wielkopolska i Śląsk. Najniższym poziomem

nawożenia oraz zużyciem nasion charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych (typ 6).

W gospodarstwach z uprawami ogrodniczymi oraz uprawami trwałymi zaobserwowano najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin. Koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych były najniższe w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza bydło, co niewątpliwie związane było z większym udziałem powierzchni paszowej (w tym łąk i pastwisk) w strukturze użytków rolnych, z natury wymagających mniej intensywnego stosowania środków ochrony roślin.

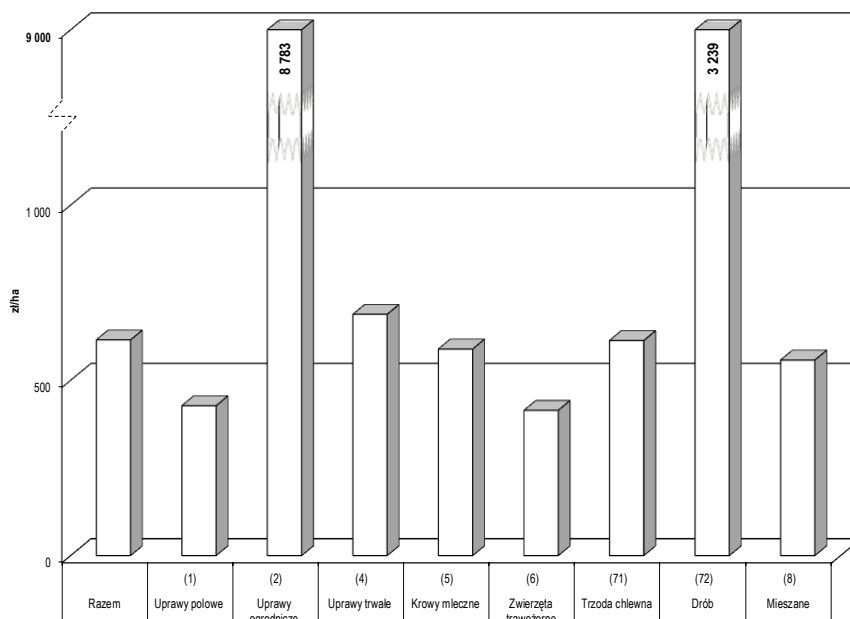
Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Podobnie jak w poprzedzającej analizie kosztów, koszty energii i paliw przeliczone na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były znacznie wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Ma to związek z wytwarzaniem produkcji pod osłonami, zwłaszcza ogrzewanymi (patrz: Wykres 2.1-17). Drugim typem gospodarstw, który charakteryzuje wysokie zużycie energii elektrycznej i paliw są gospodarstwa nastawione na chów drobiu. W pozostałych typach rolniczych koszty energii i paliw na 1 ha użytków rolnych był na zbliżonym poziomie.

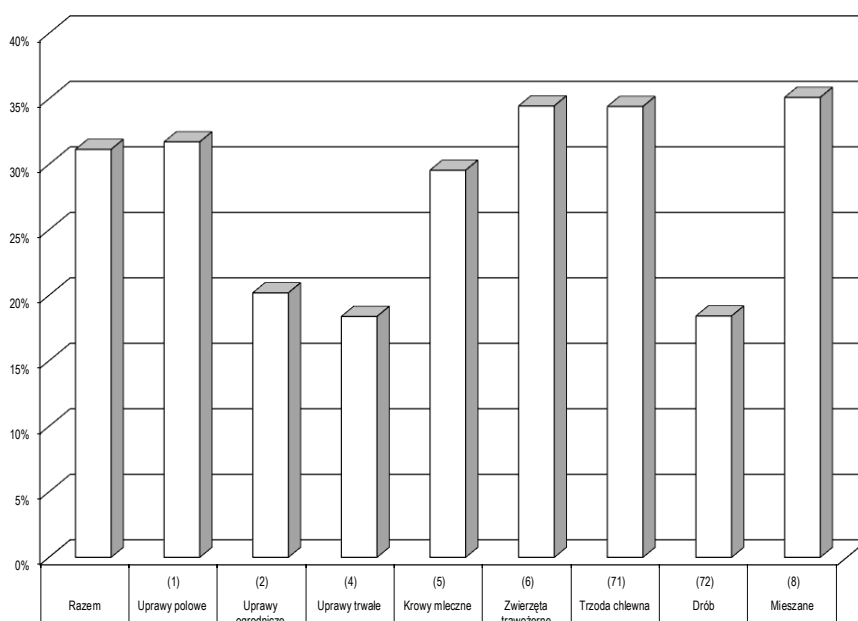
Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z metodyką FADN koszty energii i paliw zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych.

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Najwyższy udział amortyzacji w wartości dodanej brutto odnotowano w gospodarstwach mieszanych (35%), w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych i w chowie trzody chlewnej (34%), a najniższy w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie drobiu i w gospodarstwach z uprawami trwałymi (18%). W pozostałych typach gospodarstw wskaźnik ten mieścił się w przedziale 20% - 32% (patrz: Wykres 2.1-18).

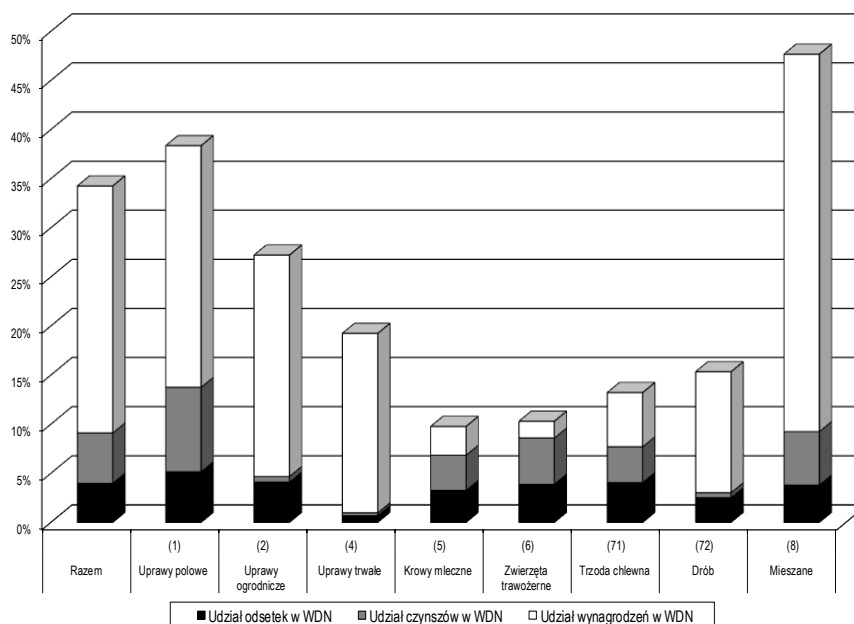
Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

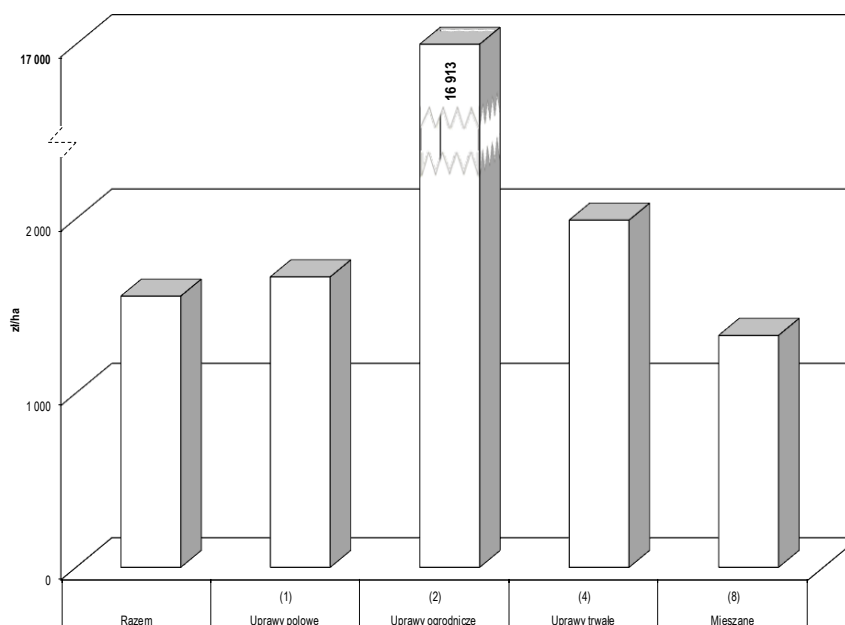

Z kolei najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa mieszane, a najniższy udział wystąpił w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych oraz zwierząt trawożernych. Gospodarstwa z uprawami trwałymi, ogrodniczymi oraz z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą poniosły najwyższy koszt z tytułu wynagrodzeń dla pracowników najemnych, w przeciwieństwie do gospodarstw o typie zwierzęta trawożerne, w których koszt najmu pracy był najniższy (patrz: Wykres 2.1-19).

Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

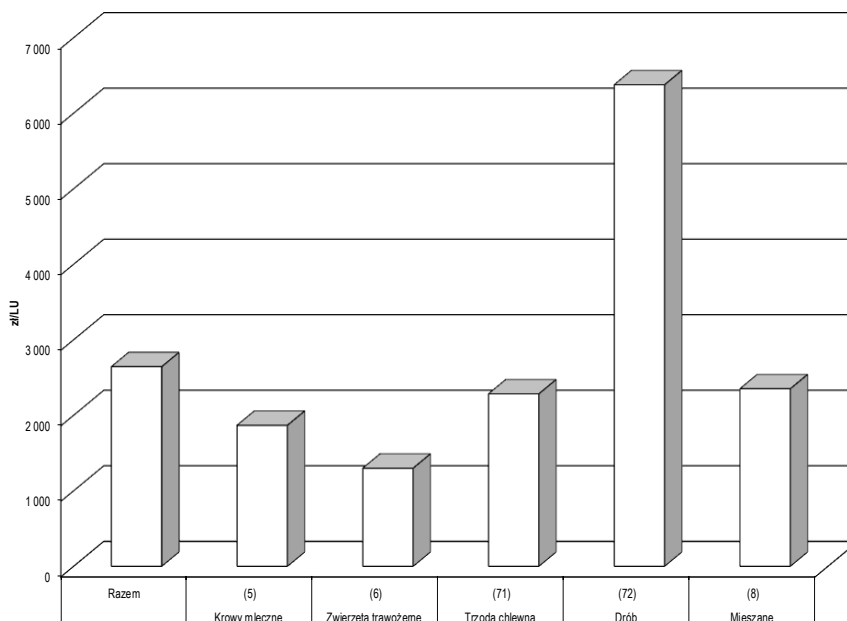

Wykres 2.1-20 przedstawia poziom kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wynika z niego, że szczególnie wysokie koszty poniosły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (16 913 zł/ha). Jest to przede wszystkim skutek tego, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach realizowana jest pod osłonami, bez znacznego zaangażowania gruntów ornych. Zróżnicowanie poziomu tych kosztów w pozostałych typach, gdzie dominująca jest produkcja roślinna wahało się od 1 330 zł/ha w gospodarstwach mieszanych do 1 991 zł/ha w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe. Poziom kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji zwierzęcej (typy: 5, 6, 71 i 72) ma mniejsze znaczenie. Ze względu na niewielką skalę produkcji roślinnej w tych gospodarstwach pominięto je na wykresie.

Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU był powiązany z gatunkiem zwierząt dominujących w danym typie rolniczym (patrz: Wykres 2.1-21). Najniższą kosztocłonnością w tym ujęciu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1 299 zł/LU), a najwyższą gospodarstwa nastawione na chów drobiu (6 376 zł/LU). Jest to związane ze strukturą skarmianych pasz. Poziom kosztów bezpośrednich w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy: 1, 2 i 4) ma mniejsze znaczenie. Ze względu na niewielką skalę produkcji zwierzęcej w tych gospodarstwach pominięto je na wykresie.

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

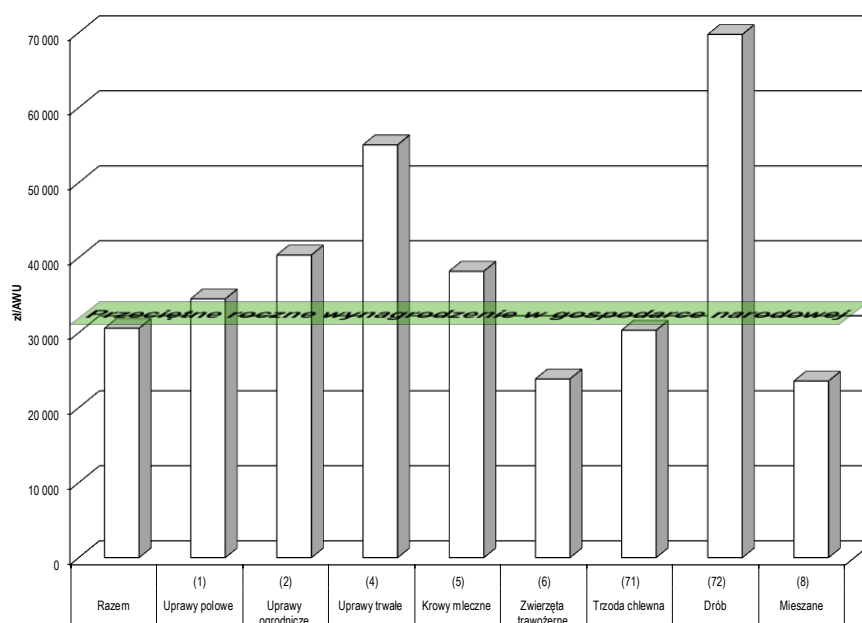

Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w 2015 roku w zbiorowości regionu 790 (30 583 zł) ukształtowała się poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁷. Poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej wypadły: gospodarstwa z chowem zwierząt trawożernych (23 824 zł), trzodą chlewną (30 311 zł) oraz gospodarstwa mieszane (23 540 zł). Pozostałe typy gospodarstw (1, 2, 4, 5 i 72) wygenerowały natomiast nadwyżkę, będąc tym samym w stanie przynajmniej częściowo opłacić zaangażowanie czynników wytwórczych. Najwyższą jej wartość zaobserwowano w gospodarstwach z produkcją drobiarską (69 754 zł/AWU), co dało ponad 2-krotność przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.1-22).

⁷ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

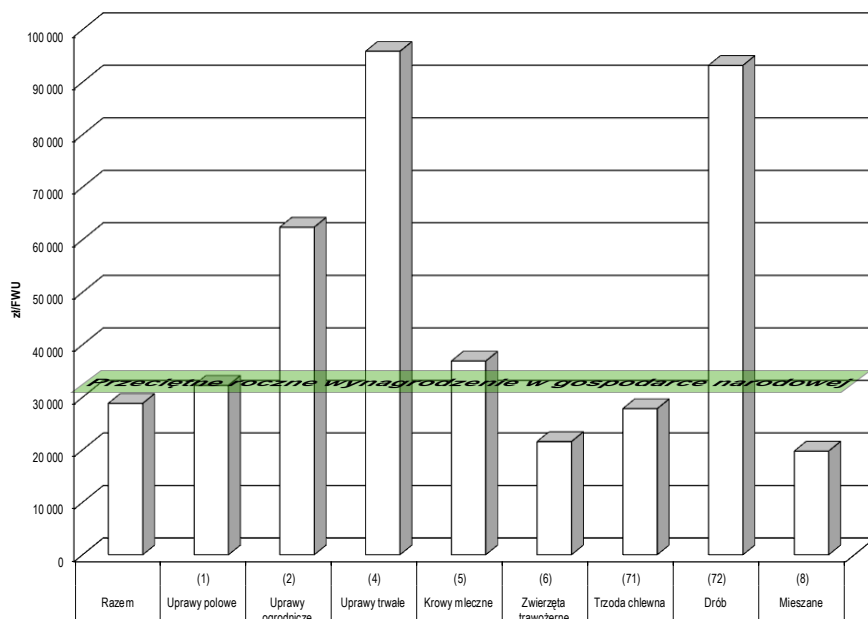
Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 30 960 zł w 2015 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

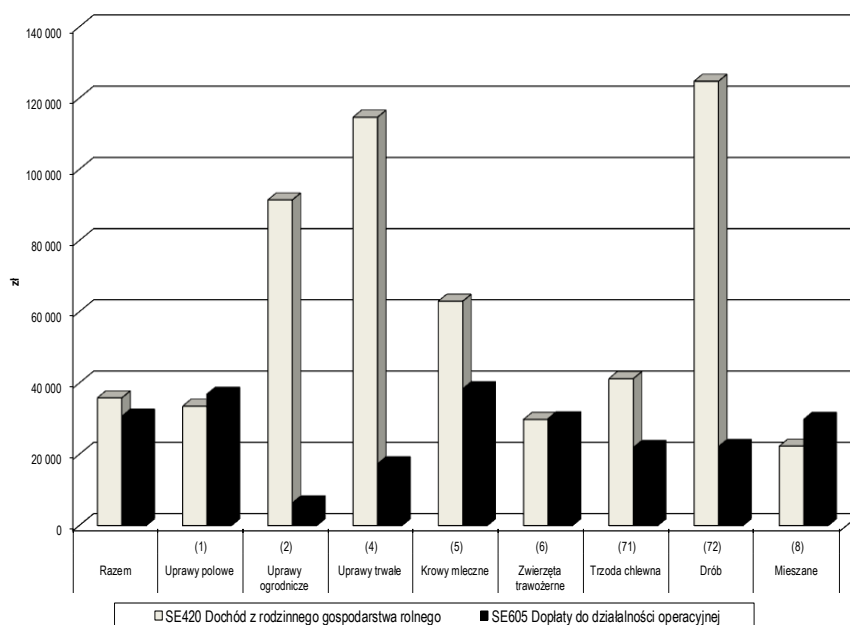
Na wykresie 2.1-23 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. W gospodarstwach z trzodą chlewną (27 803 zł/FWU), nastawionych na chów zwierząt trawożernych (21 547 zł/FWU) oraz z produkcją mieszaną (19 729 zł/FWU) tak przeliczony dochód był niższy niż średnie wynagrodzenie w gospodarce narodowej. W pozostałych typach rolniczych poziom dochodu w gospodarstwach przekroczył przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Najwyższą wartość dochodu zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i chowie drobiu (odpowiednio 95 851 i 93 172 zł/FWU).

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

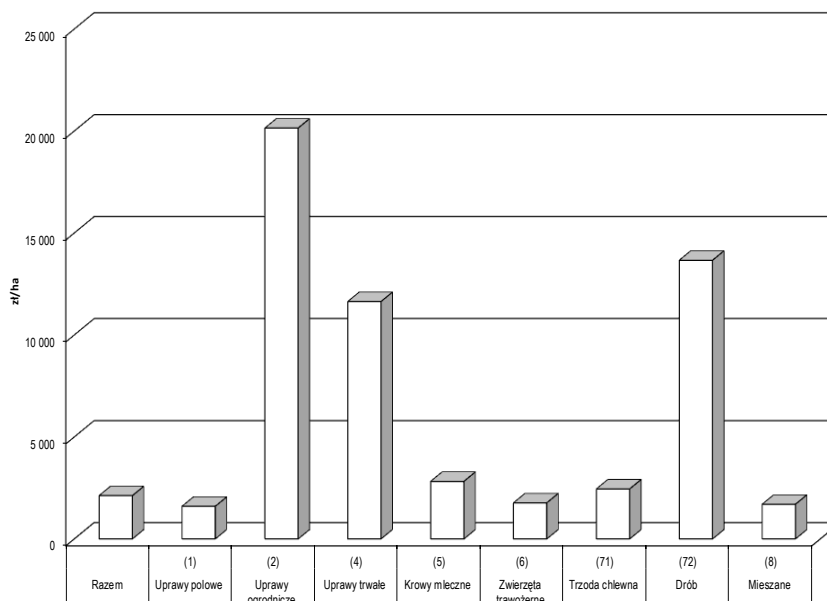
Od momentu wdrożenia pozarynkowego wsparcia dochodów rolników, ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, jest relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację odnotowano w gospodarstwach o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej (134%). Najniższą relacją dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (7%). Przeciętnie w analizowanym zbiorze gospodarstw dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły 86% dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 2.1-24).

Wykres 2.1-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

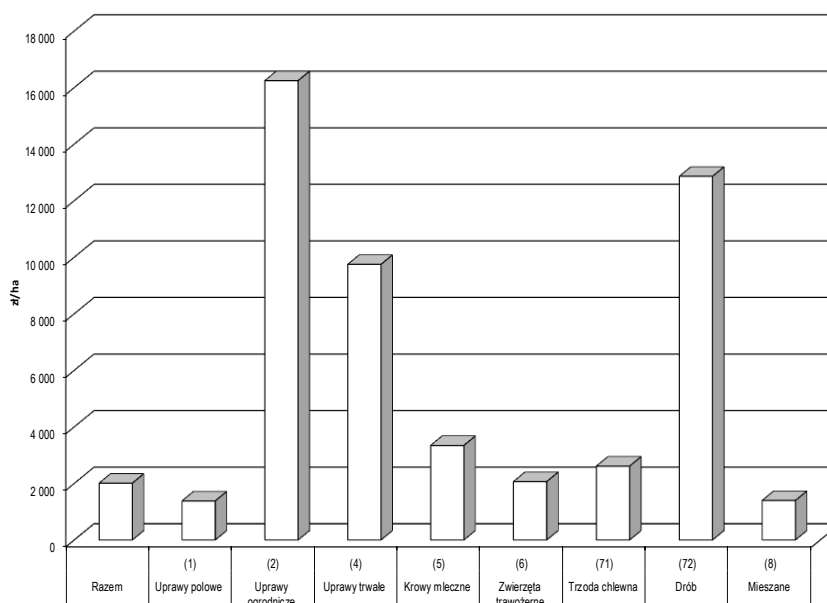

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w chowie drobiu. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały stosunkowo wysokie dochody, a posiadane przez nie zasoby użytków rolnych były niewielkie lecz intensywnie użytkowane. Najniższe wartości tych dwóch nadwyżek ekonomicznych zaobserwowano w gospodarstwach z uprawami polowymi (patrz: Wykres 2.1-25 i Wykres 2.1-26).

Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

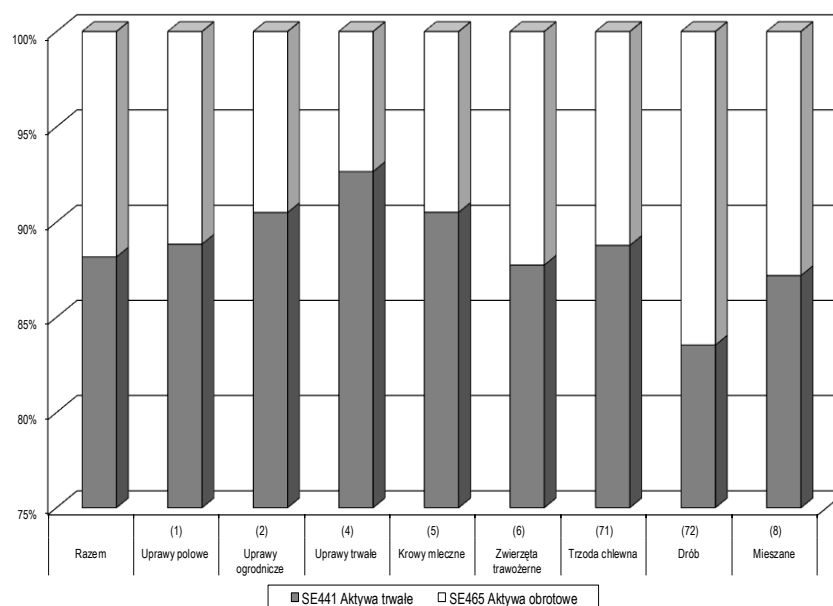
Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Właściwa struktura aktywów w gospodarstwach rolnych korzystnie wpływa na efektywność gospodarowania. Aktywa trwałe ze względu na swoją wartość zwykle mają wyższy udział w strukturze aktywów niż aktywa obrotowe. Nadmierny jednak ich udział spowalnia tempo krążenia środków finansowych w gospodarstwie, co niekorzystnie wpływa na jego funkcjonowanie. Gospodarstwa regionu Wielkopolska i Śląsk charakteryzowały się wysokim udziałem aktywów trwałych w strukturze aktywów (przeciętnie 88%), a różnice pomiędzy typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 2.1-27). Wysoki udział aktywów trwałych wynika

ze specyfiki urządzenia gospodarstw rolnych, w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Wyższym niż przeciętnym udziałem aktywów trwałych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodnich, uprawach trwałych i w gospodarstwach mlecznych. Najniższy udział aktywów trwałych obserwowany był w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu.

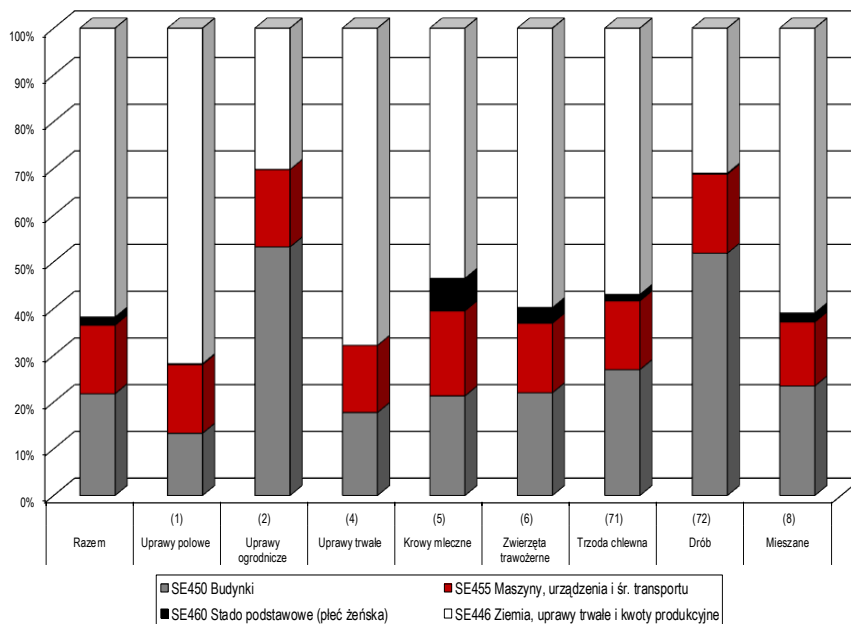
Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

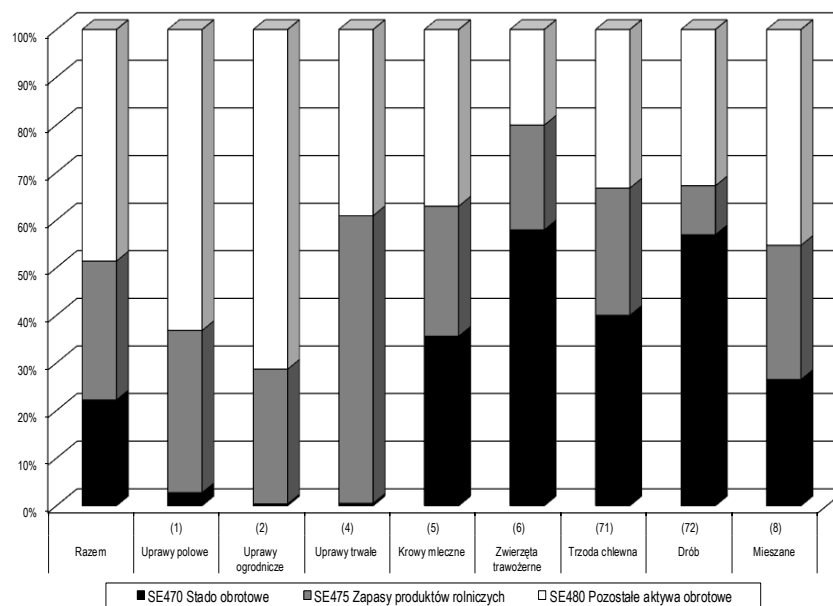
Struktura aktywów trwałych w poszczególnych typach gospodarstw oddaje charakter prowadzonej produkcji (patrz: Wykres 2.1-28). W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodnich i chowie drobiu w strukturze aktywów trwałych najwyższy udział miała wartość budynków, w których prowadzono produkcję (szklarnie, tunele, chlewnie). W pozostałych gospodarstwach dominowała wartość ziemi, która najwyższy udział miała co oczywiste, w wartości aktywów trwałych gospodarstw w typach uprawy polowe i trwałe. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych. W typach ukierunkowanych na chów bydła (typy 5 i 6) wyraźnie większą część środków trwałych, w porównaniu do pozostałych typów gospodarstw o profilu zwierzęcym, stanowiły zwierzęta stada podstawowego.

Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

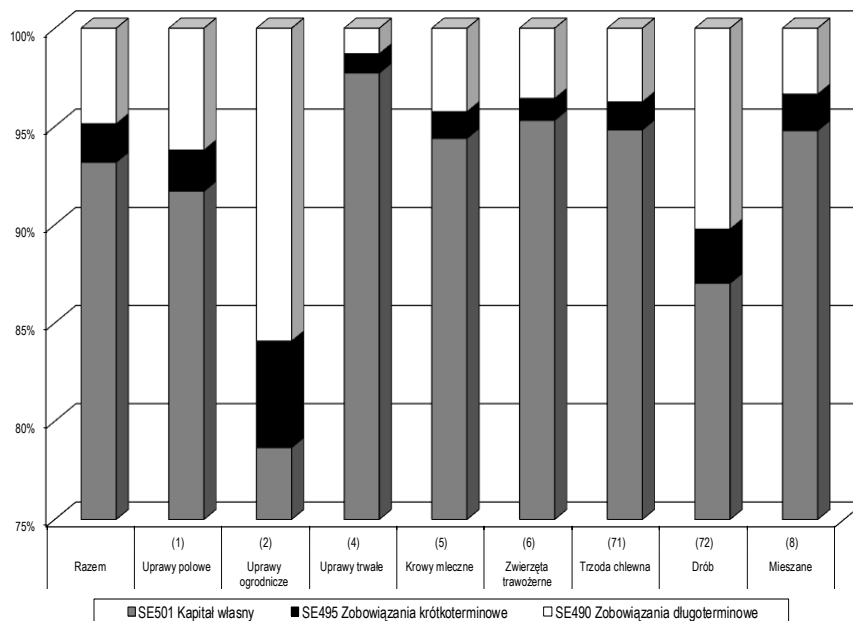

Specyfika produkcji w poszczególnych typach rolniczych miała także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29). W dwóch typach gospodarstw nastawionych na produkcję roślinną tj. wyspecjalizowanych w uprawach polowych i uprawach ogrodniczych, w strukturze aktywów dominowały pozostałe aktywa obrotowe (odpowiednio 63% i 71%), natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych – zapasy produktów rolniczych (60%). Gospodarstwa ukierunkowane na chów zwierząt trawożernych oraz gospodarstwa drobiarskie wyróżniały się najwyższym udziałem zwierząt stada obrotowego. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że w strukturze aktywów obrotowych praktycznie nie występują środki pieniężne. Zgodnie z zasadami ewidencji w Polskim FADN przyjmuje się, że oszczędności stanowią majątek osobisty rolnika i jego rodziny, a w bilansie wykazywana jest co najwyżej deklarowana wartość środków pieniężnych niezbędnych do bieżącego prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Ze struktury pasywów wynika, że w 2015 r. głównym źródłem finansowania aktywów gospodarstw w regionie Wielkopolska i Śląsk był kapitał własny (patrz: Wykres 2.1-30). Gospodarstwa charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych, ogrodniczych i z chowem drobiu (8% - 21%). Najmniej zadłużone były gospodarstwa z uprawami trwałymi i nastawione na chów zwierząt trawożernych. W kapitale obcym wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest korzystniejszą częścią zadłużenia, gdyż w danym roku nie musi być spłacone w całości. Ponadto, wysoki udział zadłużenia długoterminowego może wskazywać na to, że zadłużenie gospodarstw związane było głównie z inwestycjami.

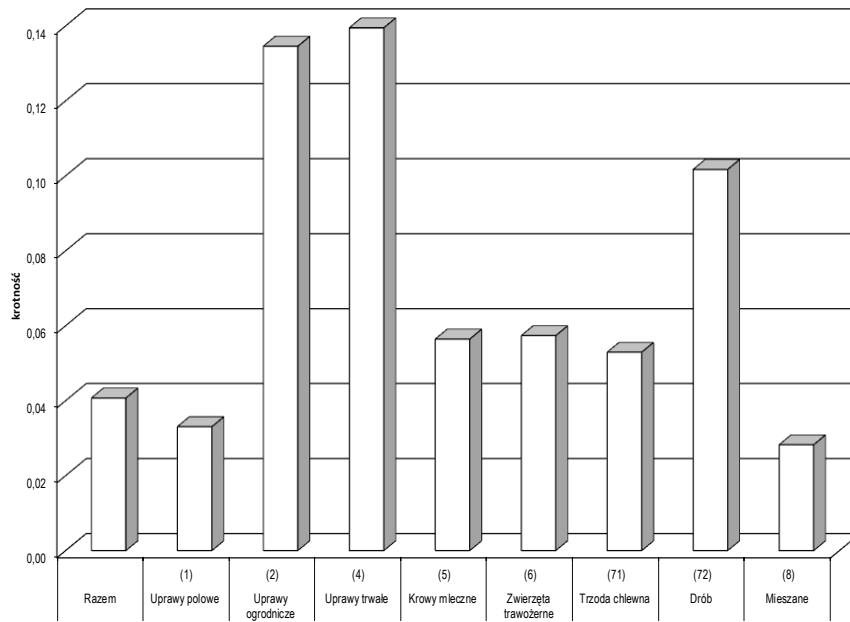
Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Przeptywy pieniężne (2)⁸ przedstawiają nadwyżkę finansową, która po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i spłacie zadłużenia, pozostaje do dyspozycji właścicieli gospodarstwa. Zgromadzone w ten sposób środki stanowią podstawę finansowania w przyszłości inwestycji odtworzeniowych i rozwojowych (patrz: Wykres 2.1-31). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje zwrot ze środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższym poziomem zwrotu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych, a najniższym nastawione na produkcję mieszaną.

⁸ Przepływ pieniężny (2) (SE530) - ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: Przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku - stan zobowiązań na początek roku.

Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

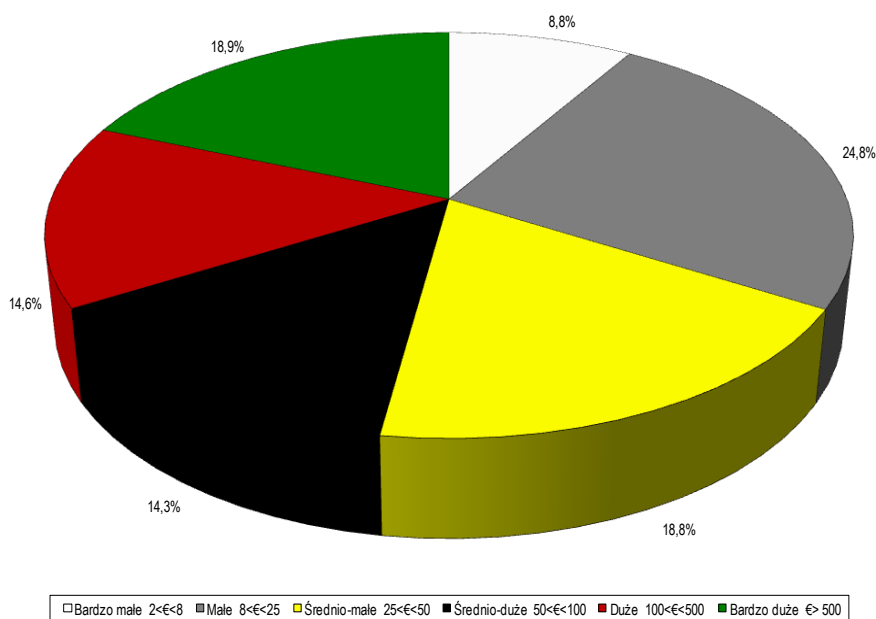

2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

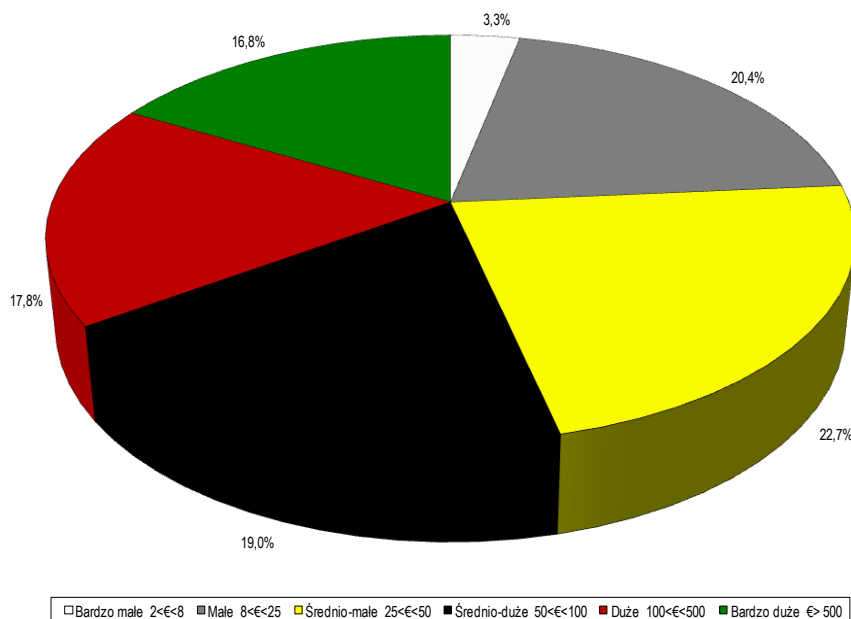
Biorąc pod uwagę zasoby ziemi rolnej użytkowane przez gospodarstwa z poszczególnych klas wielkości ekonomicznej najbardziej istotną grupą w zestawieniu były gospodarstwa małe generujące od 8 tys. do 25 tys. euro wartości SO, które zajmowały 24,8% użytków rolnych regionu Wielkopolska i Śląsk. Znaczący był również udział gospodarstw średnio-małych i bardzo dużych. Szczególną uwagę zwracają gospodarstwa bardzo duże, stanowiące zaledwie 0,5% liczby gospodarstw, a posiadające 18,9% powierzchni (patrz: Wykres 2.2-1). W tej klasie wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa mieszane (porównaj: Wykres 1.1-1). Najmniej (8,8%) użytków rolnych posiadały gospodarstwa bardzo małe.

Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej

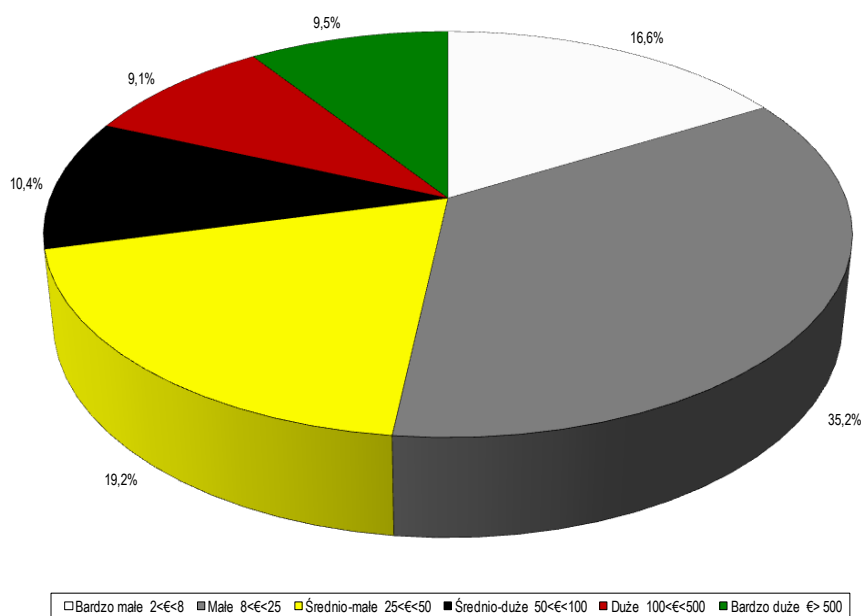
Około 65% pogłowia zwierząt znajdowało się w gospodarstwach rolnych, których wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 100 tys. euro SO. Najwięcej, bo 22,7% zwierząt było w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 25 do 50 tys. euro SO. W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO znajdowało się zaledwie 3,3% pogłowia zwierząt (patrz: Wykres 2.2-2).

Wykres 2.2-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

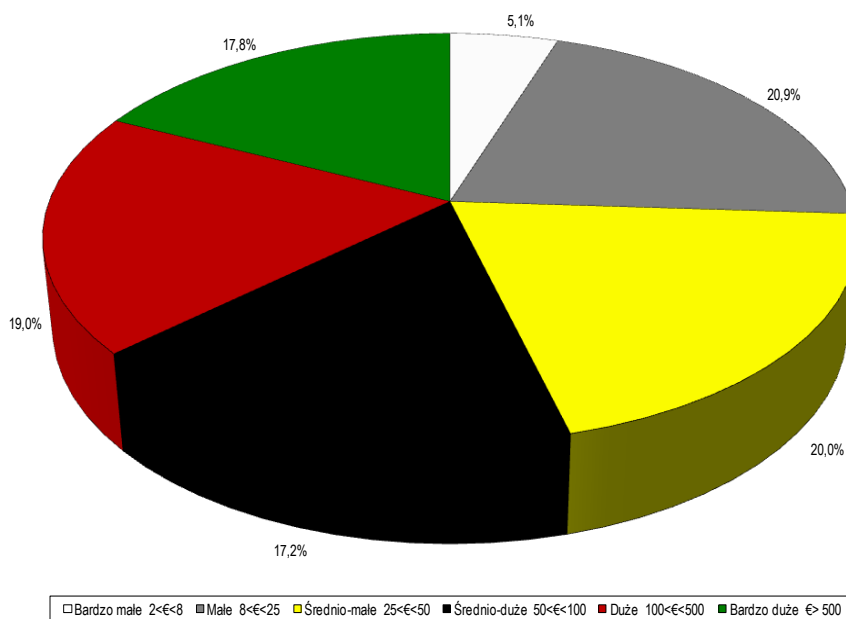
Gospodarstwa bardzo małe, małe i średnio-małe angażowały 71% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże, które mimo, że użytkują znaczącą powierzchnię ziemi – 18,9% ogółu (patrz: Wykres 2.2-1) oraz posiadają 16,8% zwierząt (patrz: Wykres 2.2-2), to zaangażowały zaledwie 9,5% ogółu nakładów pracy. Wskazywać to może na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 2.2-3).

Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości Standardowej Produkcji (SO) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji, na czoło wysunęły się gospodarstwa bardzo duże, które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (0,5%) wytwarzały 17,8% wartości Standardowej Produkcji (SO). Najliczniejsze gospodarstwa o sile ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro SO wytworzyły 20,9% wartości Standardowej Produkcji (patrz: Wykres 2.2-4).

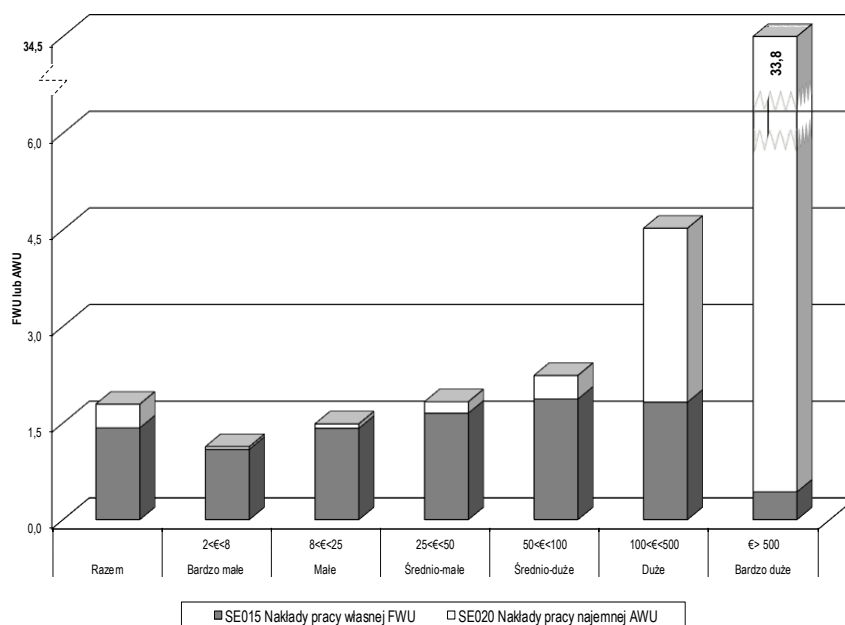
Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Działalność większości gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO) opierała się na własnych zasobach pracy. W gospodarstwach dużych wykorzystanie najmniejszej siły roboczej było wyższe o 48% od nakładów pracy własnej. Natomiast w gospodarstwach największych nakłady pracy najmniejszej stanowiły 98% nakładów pracy ogółem (patrz: Wykres 2.2-5). Można zatem stwierdzić, że w gospodarstwach do 100 tys. euro SO licznie reprezentowane były gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna. Natomiast odmienna relacja w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro SO wskazuje na to, że w populacji tych gospodarstw znaczną liczbę stanowiły gospodarstwa z osobowością prawną, które prowadziły produkcję bazując na pracy obcej.

Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

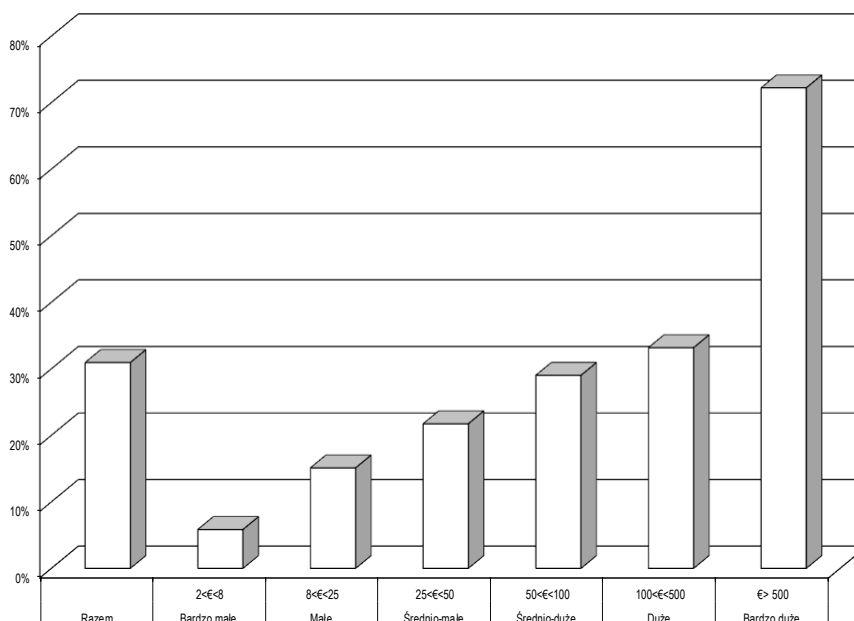

W gospodarstwach regionu Wielkopolska i Śląsk odnotowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego powiększała się ich średnia powierzchnia użytków rolnych. Ta sama prawidłowość dotyczyła ziemi dodzierżawianej⁹. Z analizy własnościowej użytków rolnych wynika, że w większości klas wielkości ekonomicznej w strukturze własnościowej użytków rolnych dominowały grunty własne (z wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych). Udział dodzierżawionych użytków rolnych, zaprezentowany na Wykres 2.2-6, wynosił od 6% w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO) do 72% w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO).

⁹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

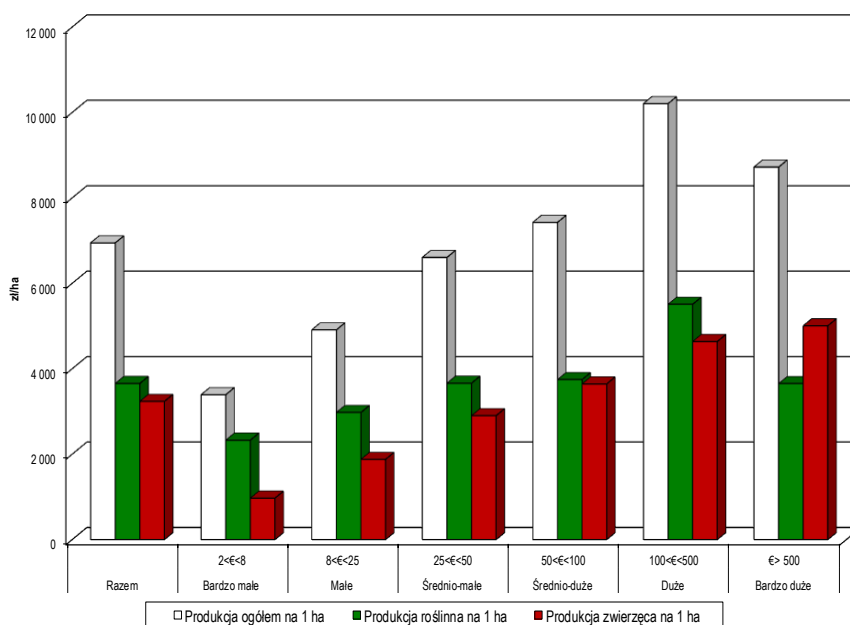

Wykres 2.2-6   **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

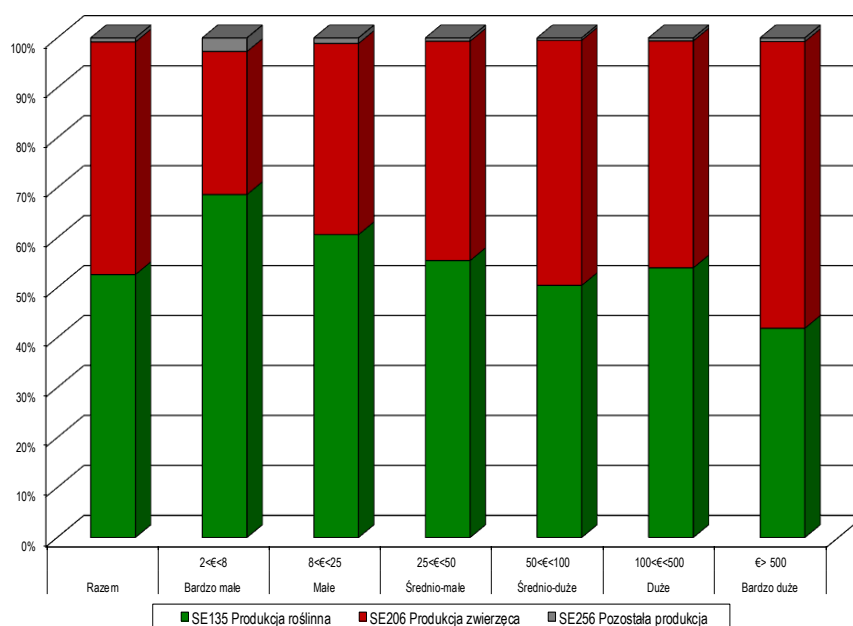
Najwyższą produktywność ziemi mierzoną wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych uzyskały gospodarstwa duże i bardzo duże, a więc o wielkości ekonomicznej powyżej 100 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-7). Proporcjonalnie do produktywności ziemi mierzonej wartością produkcji ogółem, zmieniła się także wartość produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych, przy czym najwyższa była w gospodarstwach dużych (100 do 500 tys. euro SO). Zaobserwowano również, iż wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zwiększała się wartość produkcji zwierzęcej na 1 ha UR i tak gospodarstwa największe osiągnęły 5-krotnie lepsze wyniki w porównaniu do gospodarstw bardzo małych .

Wykres 2.2-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział produkcji zwierzęcej w strukturze produkcji ogółem rósł wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa, z wyjątkiem gospodarstw dużych, i wyniósł od 29% w gospodarstwach bardzo małych do 57% w przypadku gospodarstw bardzo dużych. W klasach wielkości ekonomicznej od 2 do 50 tys. euro SO oraz od 100 do 500 tys. euro SO udział produkcji roślinnej był wyższy od przeciętnego udziału produkcji roślinnej, który w analizowanym regionie wynosił 53%. Udział pozostałej produkcji był niski i wynosił maksymalnie 2,73% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 2.2-8).

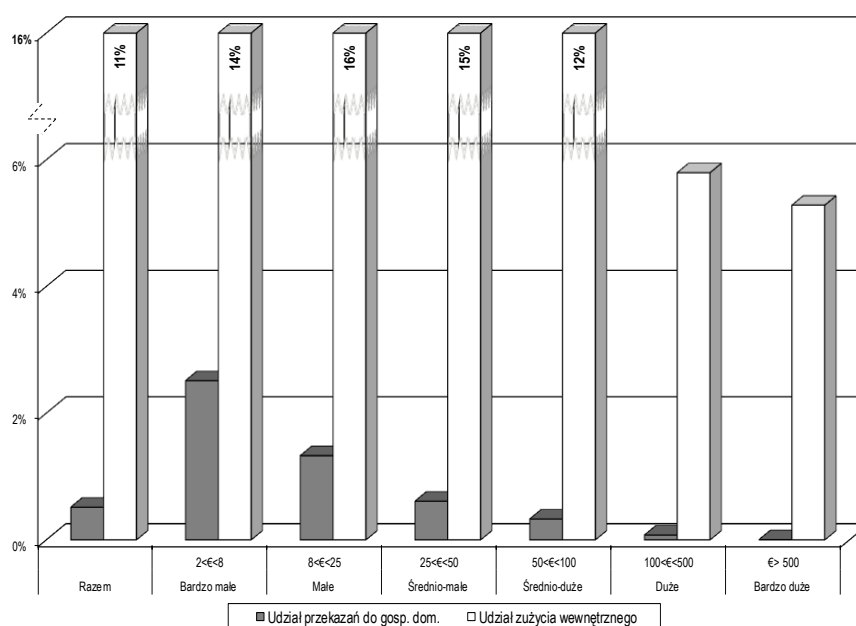
Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

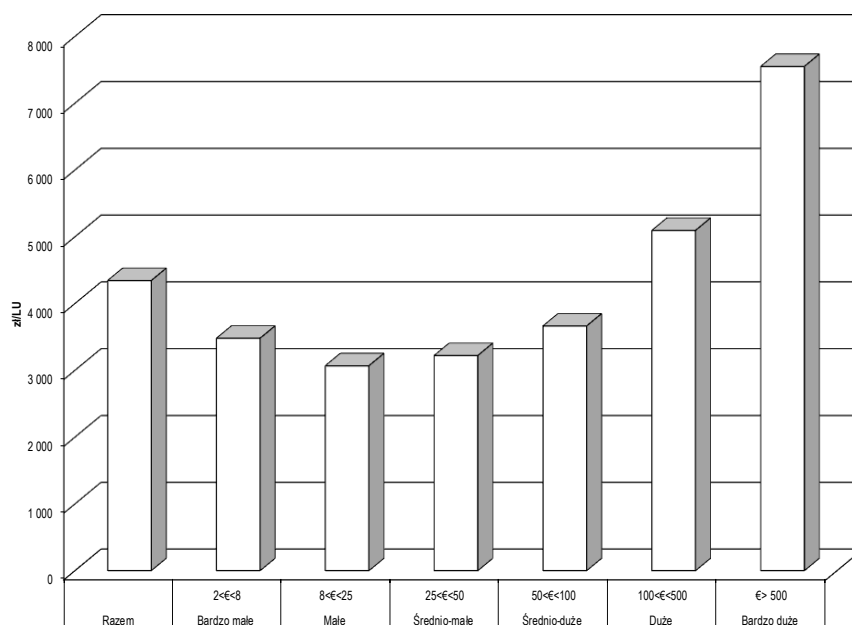
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, wartość przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego traciła na znaczeniu, nie przekraczając 1% produkcji ogółem w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 25 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-9).

Wartość zużycia wewnętrznego zwiększała się wraz z wielkością klasy ekonomicznej od ok. 4 tys. zł w gospodarstwach bardzo małych do ponad 452 tys. zł w gospodarstwach bardzo dużych, jednak udział zużycia wewnętrznego w strukturze produkcji wzrastał tylko w gospodarstwach mniejszych do 25 tys. euro SO, w których wyniósł 16%, po czym stopniowo malał osiągając 5% w gospodarstwach bardzo dużych.

Wykres 2.2-9   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

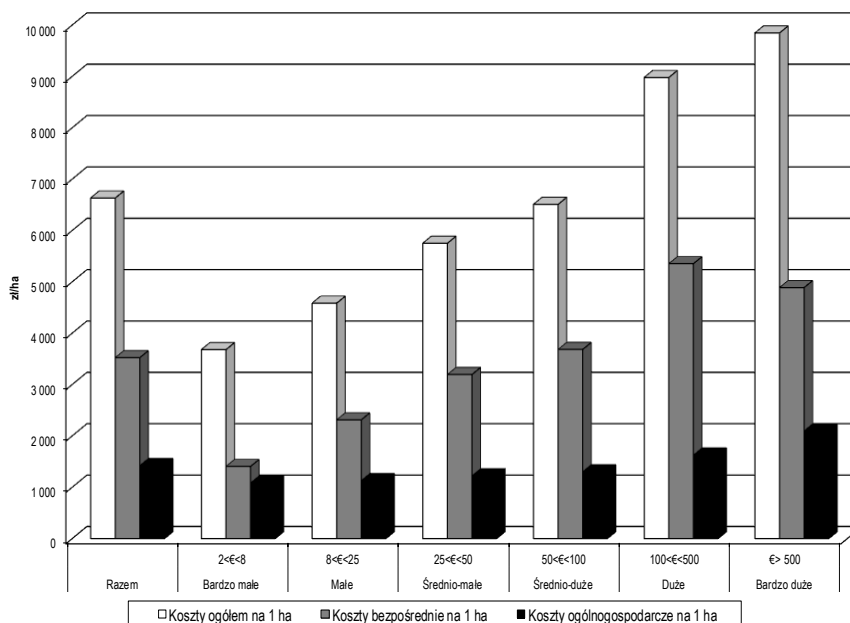
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rosła wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU, osiągając w przypadku gospodarstw bardzo dużych poziom najwyższy (7 549 zł). W gospodarstwach tych produktywność zwierząt była ponad 2-krotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro SO). Gospodarstwa bardzo małe uzyskały jednak wartość produkcji o 13% wyższą niż gospodarstwa małe (patrz: Wykres 2.2-10). Można to wiązać ze strukturą pogłowia jək i jakością zwierząt.

Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

Analizowane prawidłowości produktywności ziemi powiązane są z poziomem kosztów ponoszonych przez gospodarstwa. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw poziom ponoszonych kosztów na 1 ha użytków rolnych zwiększał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 2.2-11). Proporcjonalnie do przyrostu kosztów ogółem na 1 ha UR, zwiększały się także koszty bezpośrednie, które są głównym czynnikiem wzrostu produktywności ziemi (wyjątek gospodarstwa powyżej 500 tys. euro SO).

Koszty ogólnogospodarcze kształtowały się na podobnym poziomie prawie we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej i dopiero w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO nastąpił ich wyraźny wzrost.

Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

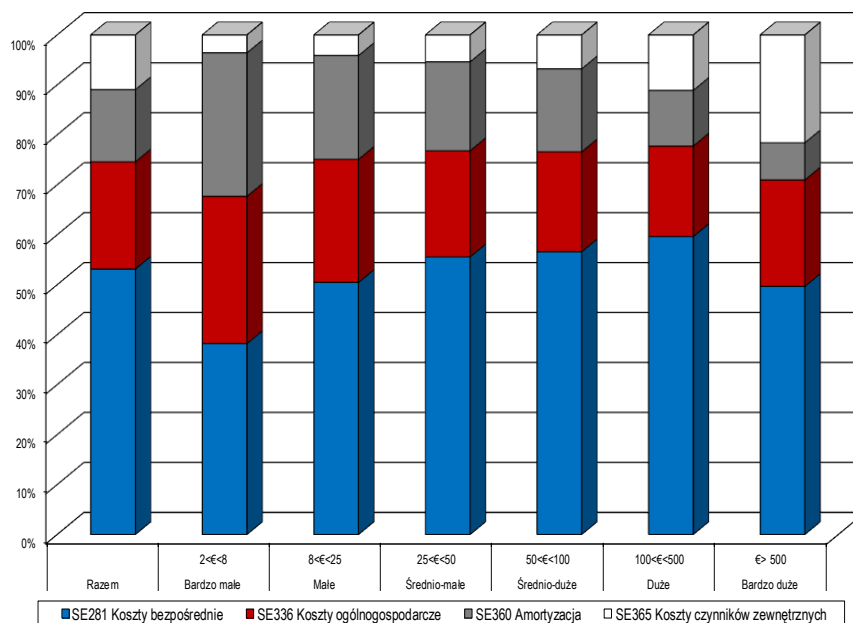

Udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem w gospodarstwach o sile ekonomicznej do 500 tys. euro SO zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (od 39% do 60%). Przy czym w gospodarstwach największych, powyżej 500 tys. euro SO, nastąpił spadek ich udziału do 50% (patrz: Wykres 2.2-12). Było to związane ze zmniejszającym się udziałem kosztów ogólnogospodarczych (wyjątek gospodarstwa bardzo duże) i amortyzacji w miarę wzrostu skali gospodarowania.

W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej jej udział w kosztach ogółem się obniżał. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanej produkcji.

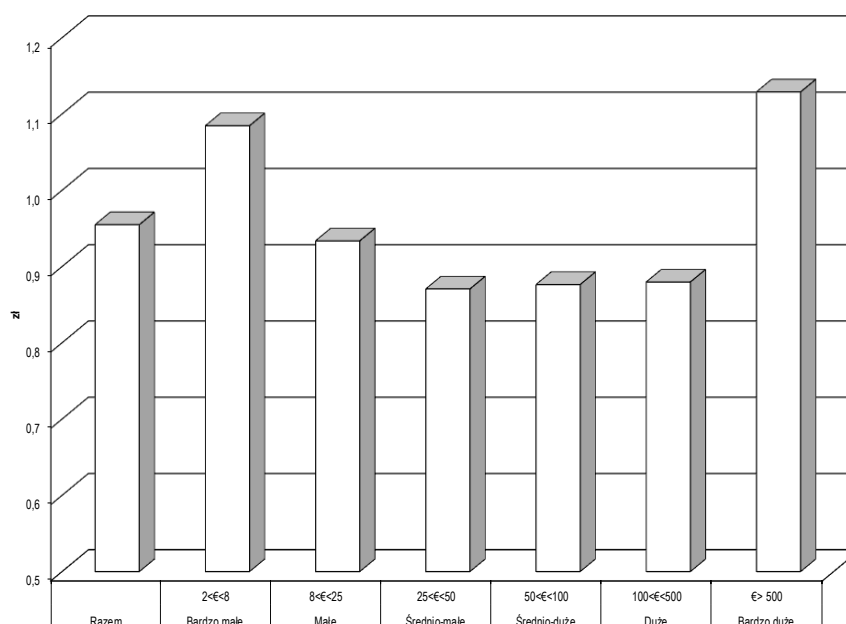
Zauważono również, że bardzo wyraźnie wzrastał udział kosztów czynników zewnętrznych, z 3,6% w gospodarstwach bardzo małych do 22% w bardzo dużych. Związane jest to z wysokim udziałem pracy najemnej, co znajduje odzwierciedlenie w wysokich kosztach wynagrodzeń w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO.

Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

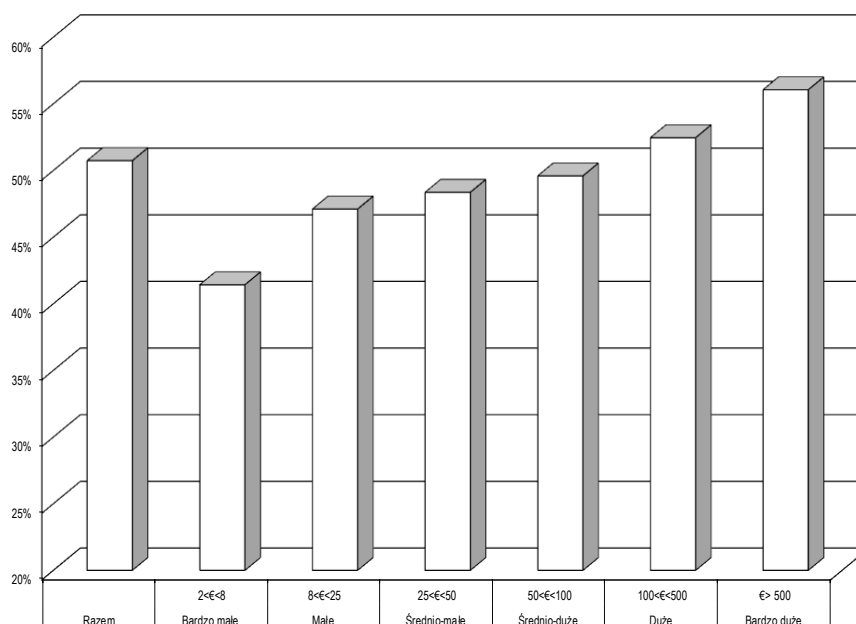
Efektywność produkcji mierzona stosunkiem kosztów ogółem do wytworzonej produkcji ogółem była najniższa w gospodarstwach bardzo dużych, w których na wytworzenie 1 zł wartości produkcji poniesiono 1,13 zł kosztów (patrz: Wykres 2.2-13). Spośród badanej grupy najbardziej efektywne okazały się gospodarstwa średnio-małe, w których koszt wytworzenia 1 zł produkcji wyniósł 0,87 zł.

Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Relacja kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem w regionie Wielkopolska i Śląsk mieściła się w przedziale od 41% w gospodarstwach poniżej 8 tys. euro SO, do 56% w klasie gospodarstw powyżej 500 tys. euro SO. Z zebranych danych wynika, że relacje kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem w gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych były niemal identyczne (patrz: Wykres 2.2-14).

Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

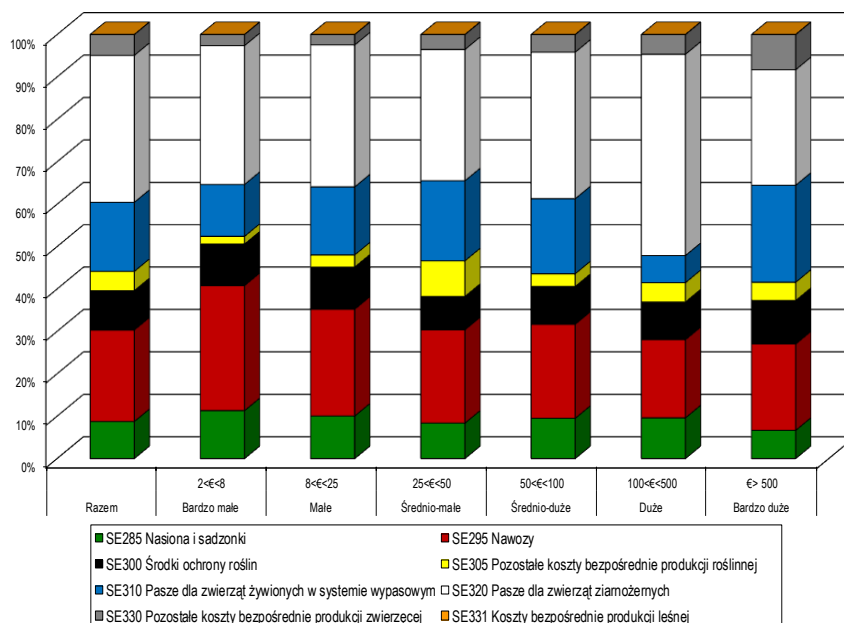

Podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich wszystkich klas wielkości ekonomicznej był koszt pasz dla zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 2.2-15). Udział tych kosztów był praktycznie na takim samym poziomie - od 27 do 35%. Tylko w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro SO odnotowano jego największy udział - 47%.

Udział kosztu nawozów był najwyższy w gospodarstwach najstarszych ekonomicznie (30%) i obniżał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, stanowiąc 18% kosztów bezpośrednich w gospodarstwach dużych. Tendencję malejącą wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw zauważono także w przypadku kosztu środków ochrony roślin. W obu przypadkach wyjątkiem były gospodarstwa bardzo duże, w których odnotowano wyższy udział kosztów nawozów i środków ochrony roślin w porównaniu do gospodarstw dużych.

Najwyższy udział kosztu nasion i sadzonek (11%) wystąpił w gospodarstwach najstarszych ekonomicznie. W pozostałych klasach wielkości ekonomicznej był on niższy (od 7% do 10%).

Pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej oraz zwierzęcej stanowiły niewielki udział kosztów bezpośrednich. Przy czym ta grupa kosztów była najwyższa w gospodarstwach bardzo dużych.

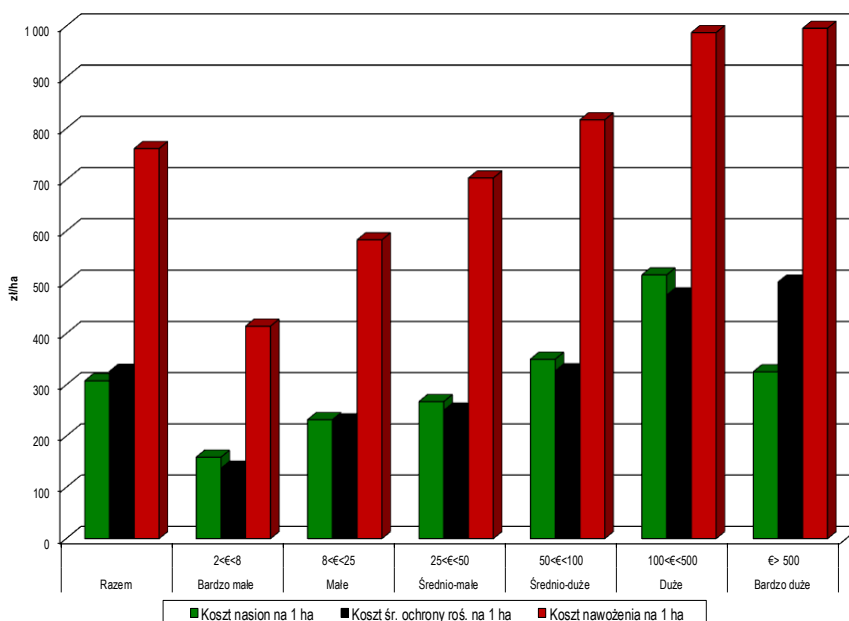
Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

Koszty nawożenia i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-16) bardzo silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw. Wyjątek stanowiły koszty nasion i sadzonek na 1 ha, których najwyższy poziom odnotowano w gospodarstwach dużych. W gospodarstwach największych ekonomicznie, koszty nawożenia w przeliczeniu na 1 ha UR były ponad 2-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych, a koszty ochrony roślin prawie 4-krotnie.

Mimo najwyższych kosztów nawożenia i środków ochrony roślin w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO produktywność ziemi mierzona wartością produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych była w tej grupie niższa niż w klasie gospodarstw od 25 do 500 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-7).

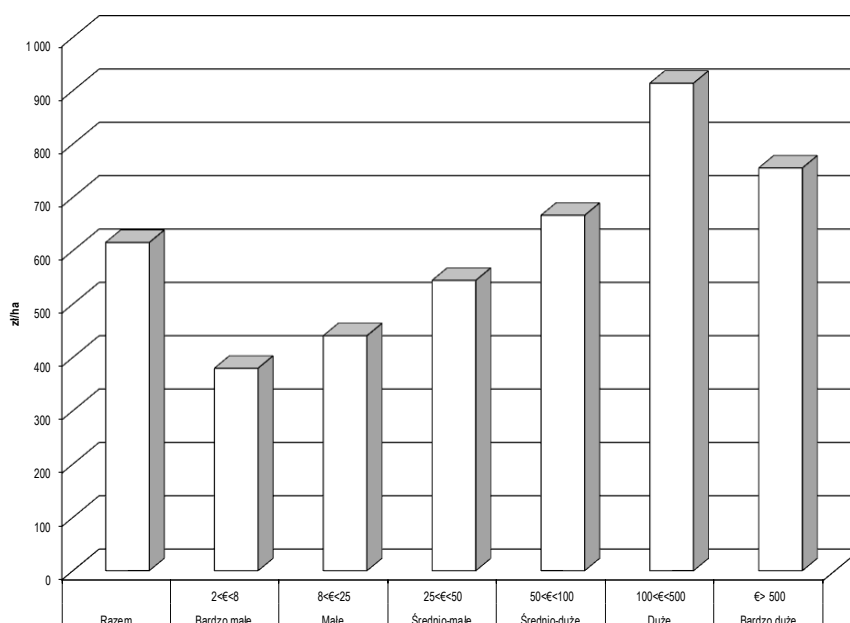

Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

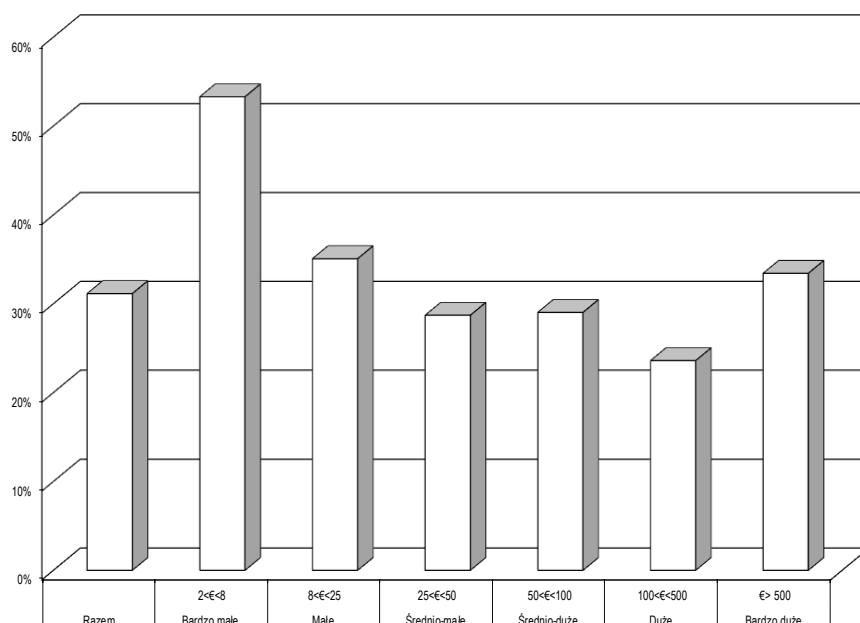
Z wielkością ekonomiczną bardzo wyraźnie związane były koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). W tym przypadku także obserwowany był wzrost kosztów wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Poziom tych kosztów oscylował pomiędzy 380 zł (gospodarstwa bardzo małe) a 914 zł (gospodarstwa duże), co stanowiło ponad 2-krotną różnicę między skrajnymi klasami wielkości ekonomicznej. Wiąże się to niewątpliwie ze zróżnicowaniem działalności produkcyjnej i energochłonnością stosowanej technologii produkcji.

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto zmniejszał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, z wyjątkiem gospodarstw średnio-dużych i bardzo dużych, w których odnotowano wzrost w stosunku do poprzedzających je klas wielkości ekonomicznej. Amortyzacja stanowiła 53% wartości dodanej brutto w gospodarstwach bardzo małych (poniżej 8 tys. euro SO) i jej udział w wartości dodanej brutto zmalał do 24% w gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro SO) (patrz: Wykres 2.2-18).

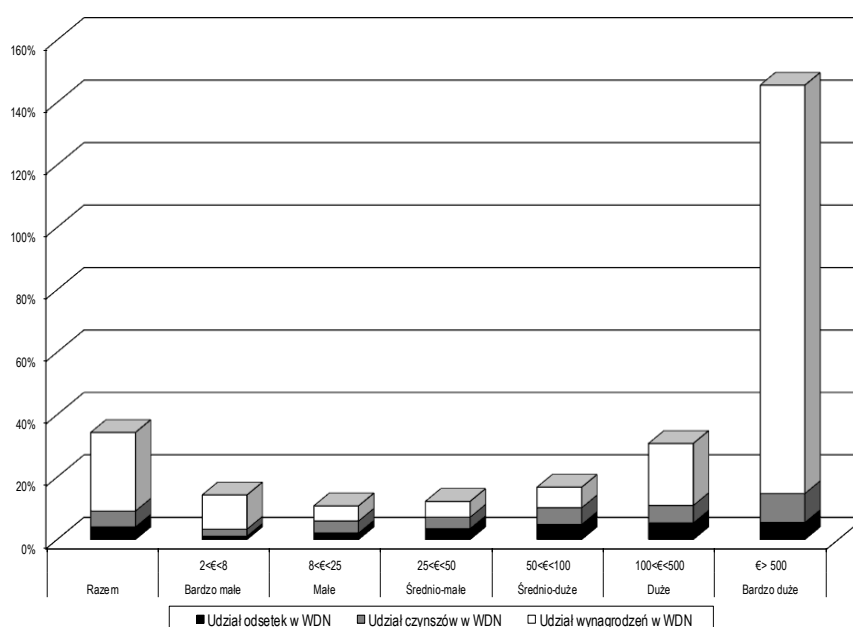
Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów¹⁰.

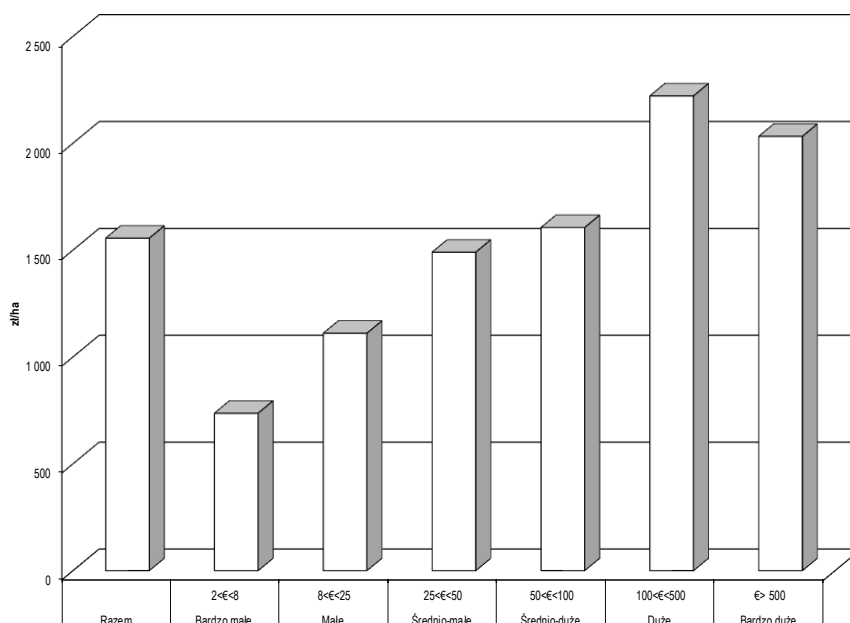
Szczególną uwagę w tym przypadku zwraca stopień zaangażowania obcych czynników wytwórczych (pracy, ziemi i kapitału) w działalności gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO). W gospodarstwach tych 145% wartości dodanej netto zostało przeznaczone na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych, w tym aż 131% stanowił udział wynagrodzeń (patrz: Wykres 2.2-19). Potwierdza to fakt oparcia działalności gospodarczej przez gospodarstwa największe na czynnikach zewnętrznych, przede wszystkim na pracy najemnej i kapitale obcym (porównaj Wykres 2.2-5 i Wykres 2.2-30).

Wykres 2.2-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej

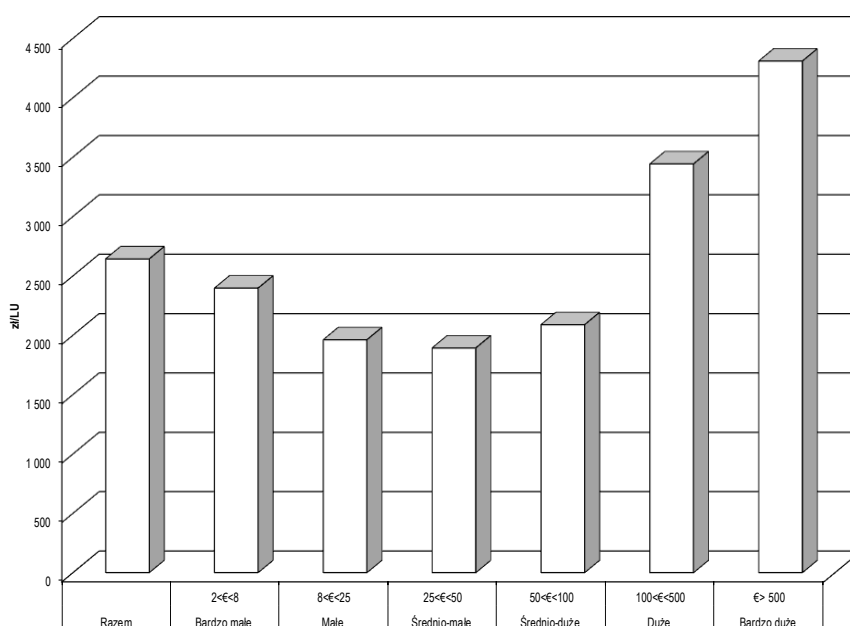

Kosztochłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-20). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztochłonność produkcji roślinnej rośnie, z wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych. W gospodarstwach bardzo małych (od 2 do 8 tys. euro SO) koszty produkcji roślinnej na 1 ha wyniosły 737 zł, natomiast w gospodarstwach dużych 2 221 zł i 2 032 zł w bardzo dużych.

¹⁰ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

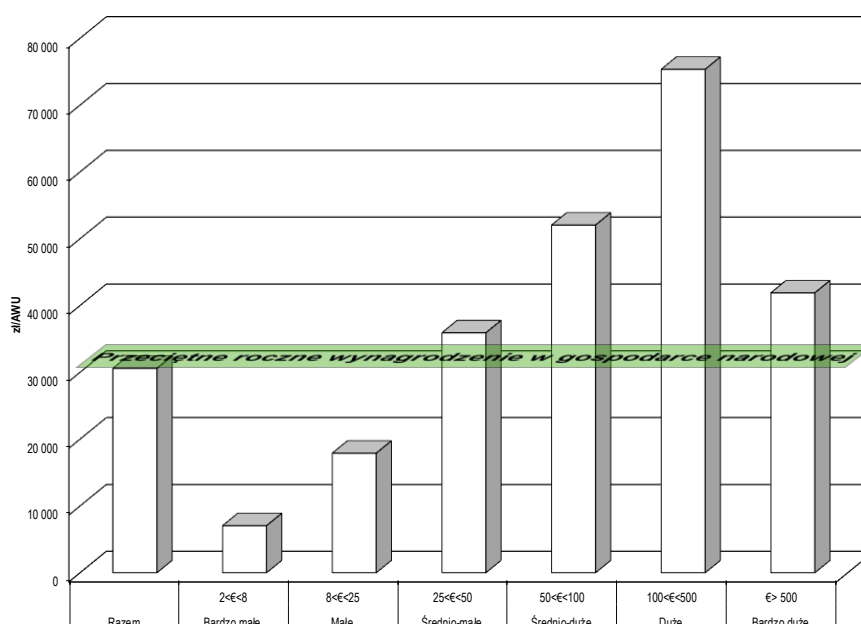
Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

Kosztocłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej na 1 LU była także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (patrz: Wykres 2.2-21). Jednak w gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych różnice były niewielkie, a najwyższe koszty poniosły gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro SO). Wpływa na to zróżnicowanie struktury pogłowia oraz systemu żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne.

Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W regionie Wielkopolska i Śląsk wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną nie przekroczyła przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹¹. Występowały jednak pod tym względem istotne różnice w poszczególnych grupach gospodarstw. Gospodarstwa o sile ekonomicznej od 25 tys. euro przekraczały przeciętne wynagrodzenie netto. Warto przy tym zwrócić uwagę, że w gospodarstwach bardzo dużych relacja ta była gorsza niż w niższych klasach wielkości ekonomicznej (gospodarstwa średnio-duże, duże). Z kolei gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro osiągnęły zdecydowanie gorsze relacje - od 22% do 56% przeciętnego wynagrodzenia netto. (patrz: Wykres 2.2-22).

Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

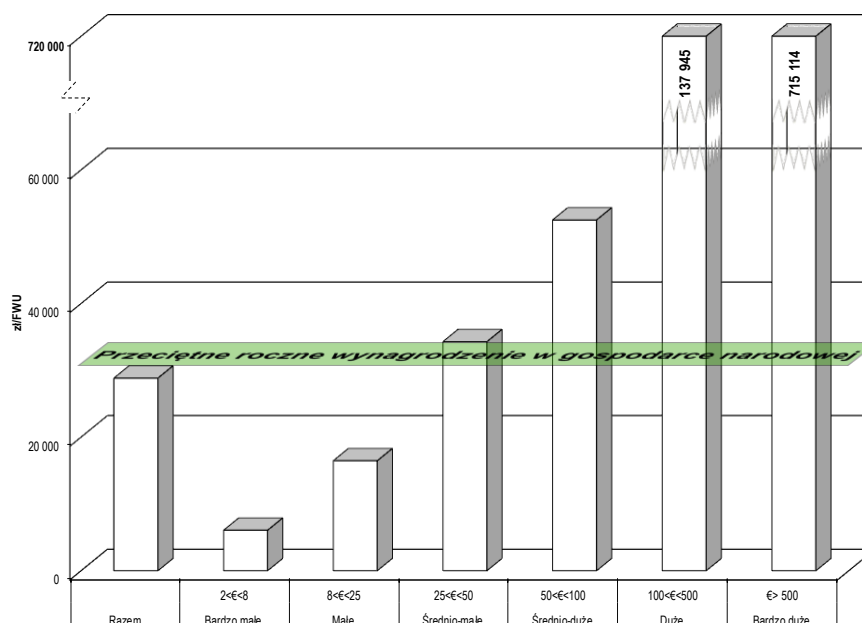
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

Podobnie jak w przypadku produkcji, wielkość ekonomiczna gospodarstw wyznacza ich zdolność do tworzenia dochodów. Analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny zauważono, że jego wielkość była silnie związana z wielkością ekonomiczną. Wraz z jej wzrostem zwiększał się poziom realizowanego dochodu.

¹¹ Patrz: przypis 7, na str.26.

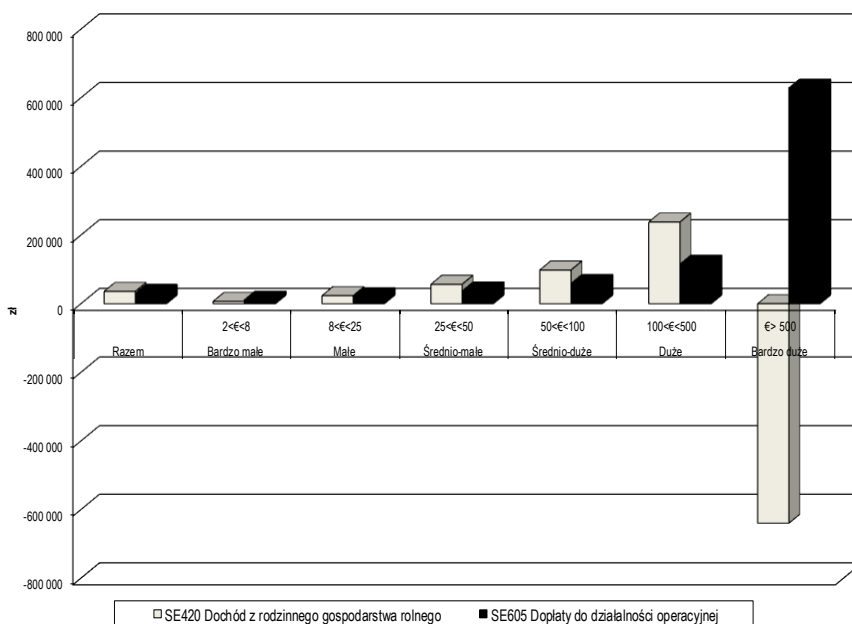
Szczególnie wyraźnie widać to w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo był 118-krotnie większy niż uzyskany przez gospodarstwa najmniejsze oraz 22-krotnie większy od przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Z kolei gospodarstwa bardzo małe zrealizowały dochód wynoszący zaledwie 20% średniego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 2.2-23).

Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

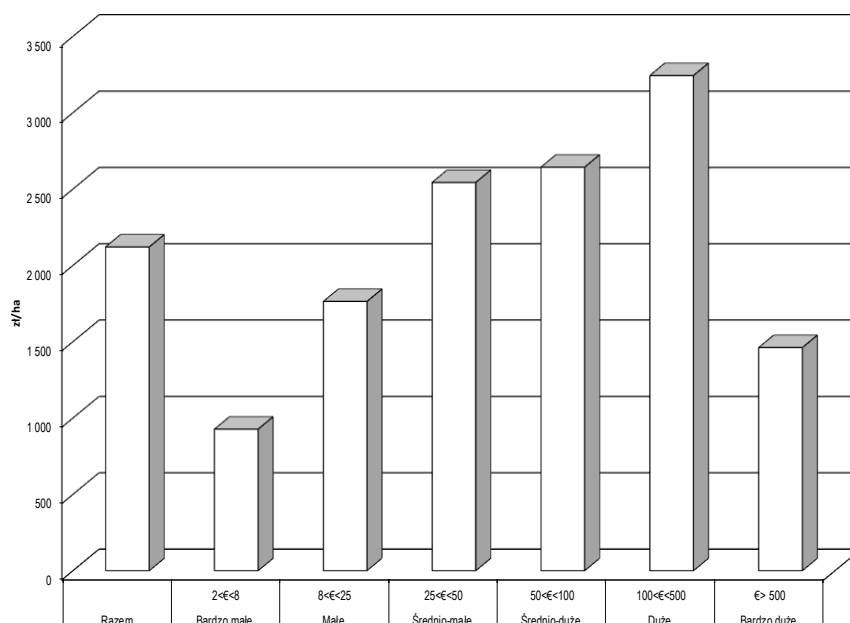
Gospodarstwa poniżej 8 tys. euro SO wykazują dochód przeważnie tylko dzięki dopłatom (patrz: Wykres 2.2-24). Jest to związane z niższymi dochodami obserwowanymi w tych gospodarstwach. Podobna sytuacja (dopłaty przewyższające dochód) jest również w grupie największych gospodarstw. Wynika ona ze strat, które wykazują gospodarstwa osób prawnych w analizowanym roku obrachunkowym. Jedynie gospodarstwa od 100 do 500 tys. euro SO generują dochód zdecydowanie przewyższający dopłaty.

Wykres 2.2-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia czynników wytwórczych. Wartość ta w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw stale rośnie, jednak w gospodarstwach największych mocno się obniżyła. W gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro SO) wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha wyniosła 3 243 zł/ha, dla porównania w gospodarstwach bardzo małych (od 2 do 8 tys. euro SO) było to 927 zł/ha. Ogólnego trendu nie zachowały gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro SO), w których wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych wyniosła 1 461 zł/ha (patrz: Wykres 2.2-25).

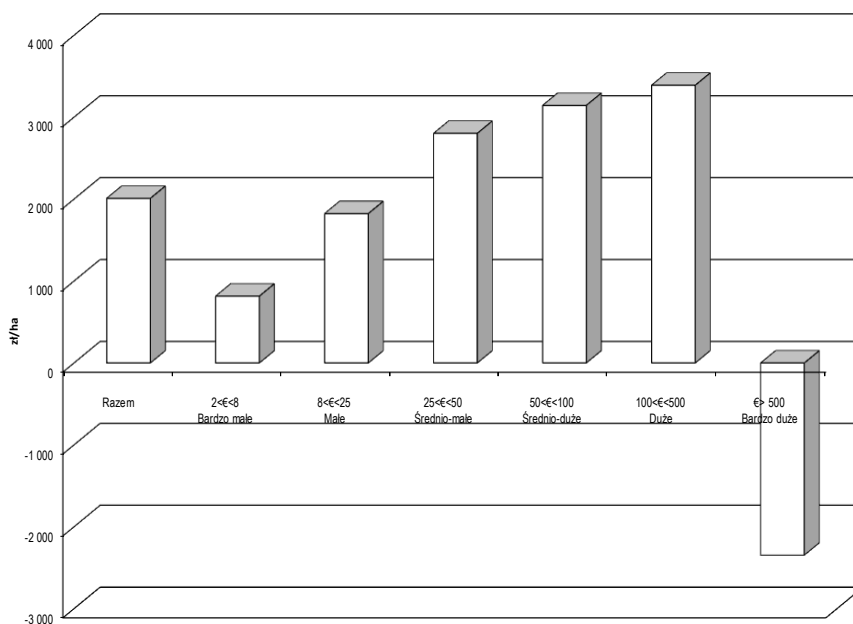
Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat opisujący wartość dodaną netto (porównaj: Wykres 2.2-25 i Wykres 2.2-26). Różnica polega na tym, że w gospodarstwach bardzo dużych dochód na 1 ha UR był niższy niż w gospodarstwach bardzo małych. Najlepszy wynik pod tym względem osiągnęły również gospodarstwa duże (od 100 do 500 tys. euro SO), w których dochód wyniósł 3 390 zł/ha. Średnio w regionie Wielkopolska i Śląsk dochód w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych kształtował się na poziomie 2 009 zł.

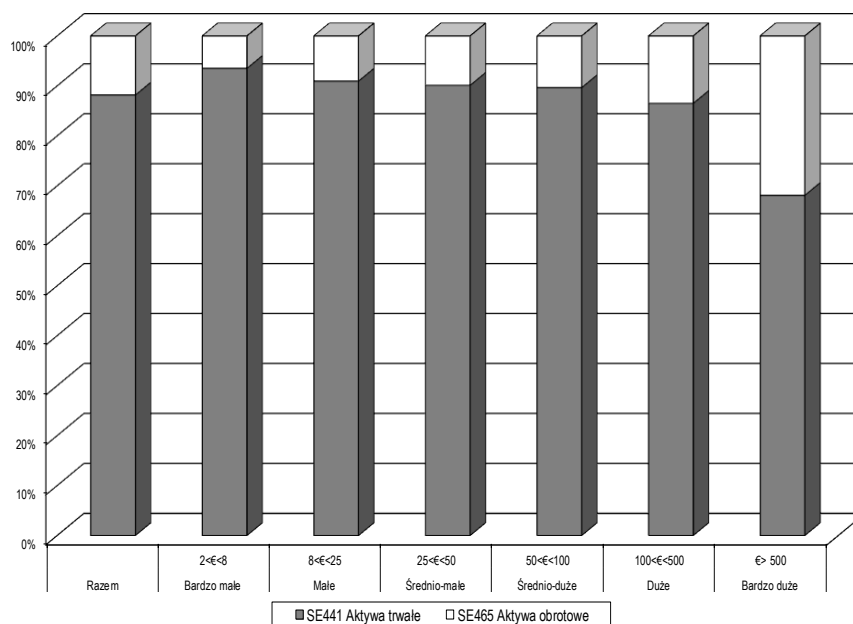

Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

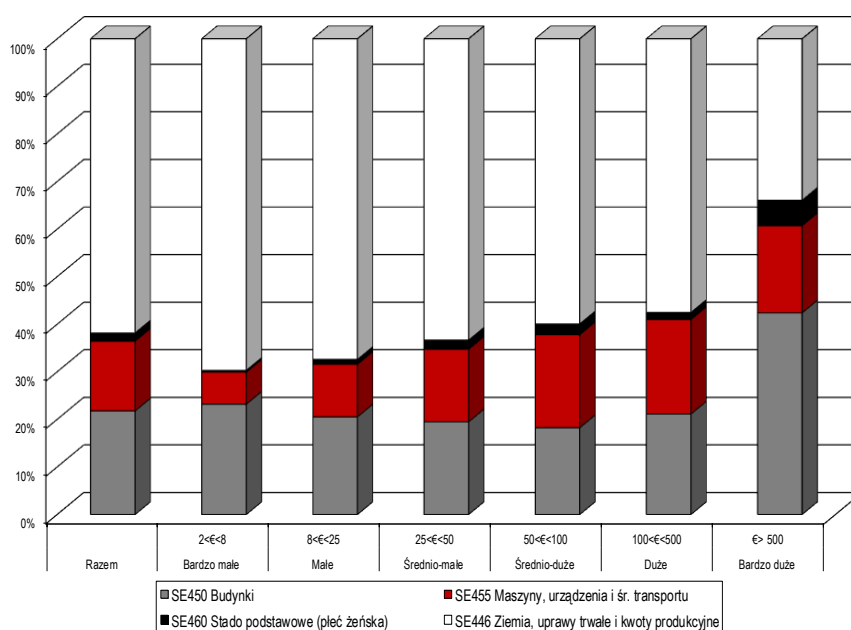
Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmieniała się również struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 2.2-27). Zaobserwowano, że udział aktywów trwałych malał z 94% w gospodarstwach bardzo małych do 68% w gospodarstwach bardzo dużych.

Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

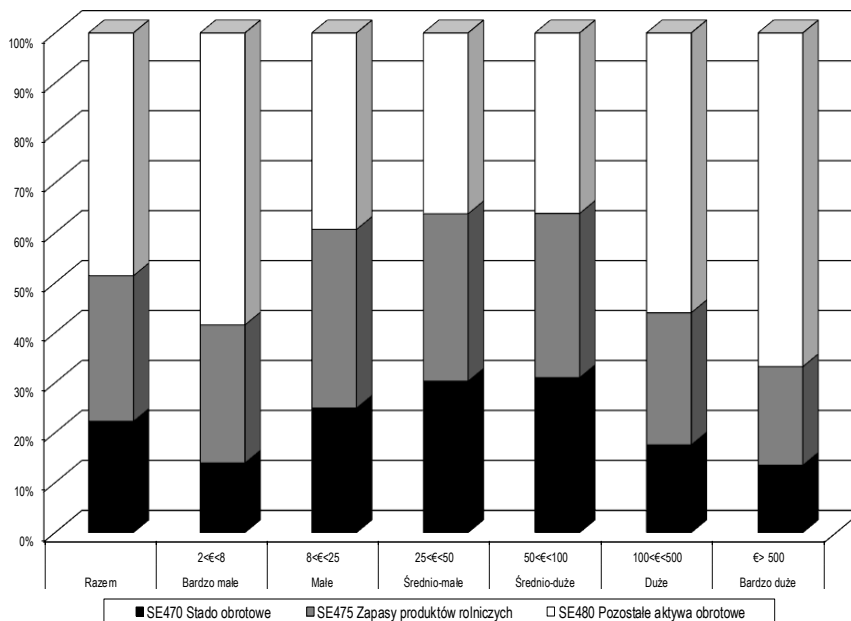
W strukturze aktywów trwałych, w większości klas wielkości ekonomicznej, dominowała ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne. Jedynie w klasie gospodarstw powyżej 500 tys. euro SO udział ziemi wyniósł 34% środków trwałych (patrz: Wykres 2.2-28). Za wyjątkiem wspomnianej klasy wielkości ekonomicznej udział wartości ziemi w strukturze aktywów kształtował się na poziomie zbliżonym do przeciętnego. Znaczenie ziemi i upraw trwałych malało jednak wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Inną tendencją można zauważyć w przypadku udziału budynków, które są drugim ważnym składnikiem aktywów trwałych. Najniższym ich udziałem charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże (18%), a najwyższym gospodarstwa bardzo duże (42%). Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw, jedynie w gospodarstwach bardzo dużych nieznacznie się obniżył. Najniższy udział w aktywach trwałych miało stado podstawowe, które w żadnej grupie gospodarstw nie przekroczyło 6%. Najwyższym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa bardzo duże.

Wykres 2.2-28   **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

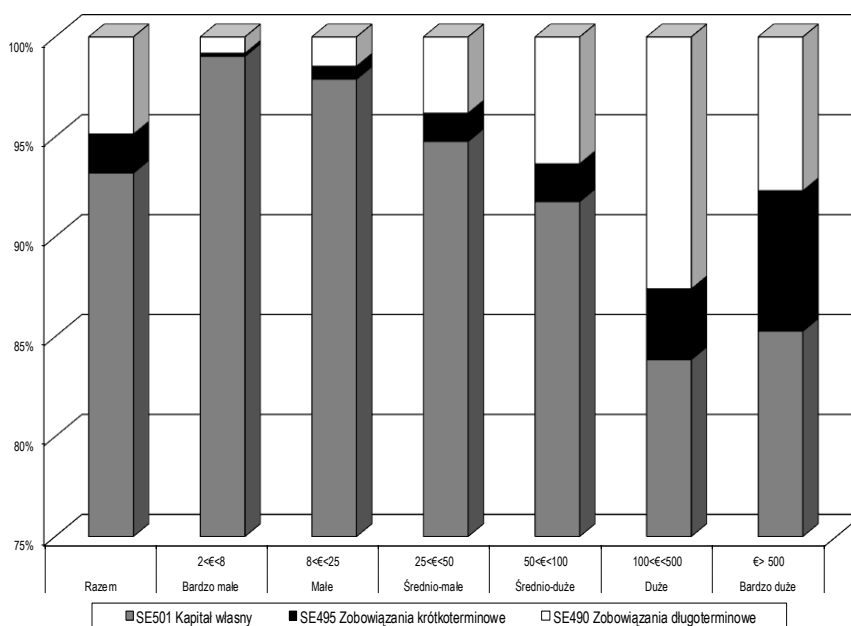
W strukturze aktywów obrotowych we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej odnotowano najwyższy udział pozostałych aktywów obrotowych, a szczególnie w gospodarstwach bardzo dużych (67% aktywów obrotowych) (patrz: Wykres 2.2-29). Udział zapasów produktów rolniczych waha się między 20% (gospodarstwa bardzo duże) a 36% (gospodarstwa małe). Stado obrotowe stanowiło średnio w zbiorowości gospodarstw około jedną piątą wartości aktywów obrotowych. W poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej było to od 13% (gospodarstwa bardzo duże) do 31% (gospodarstwa średnio-duże).

Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

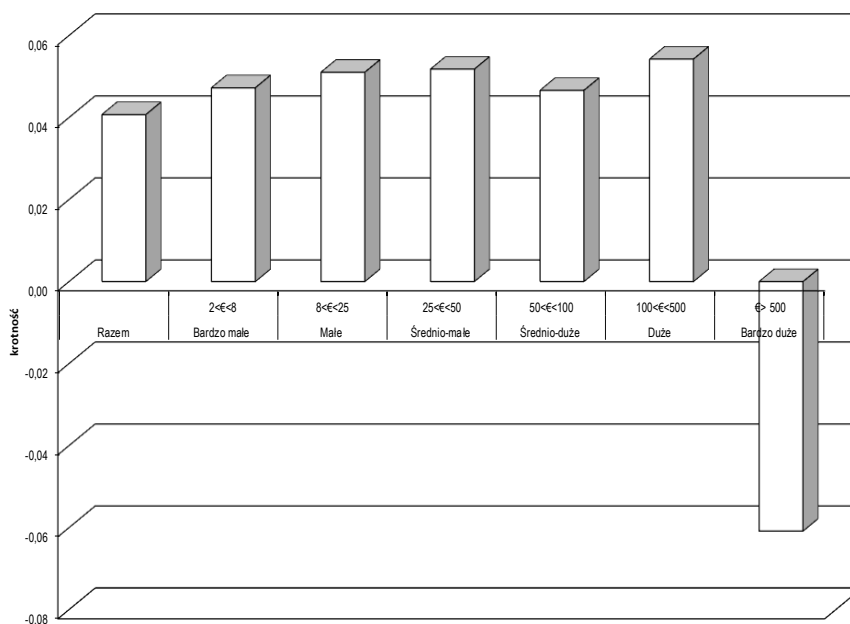
Silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw wykazywała również struktura pasywów (patrz: Wykres 2.2-30). Im większe były gospodarstwa pod względem ekonomicznym, tym większy był udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Zadłużenie gospodarstw wahało się od 0,98 % w gospodarstwach bardzo małych do 16% w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro SO. Udział zadłużenia długoterminowego wahał się od 52 do 84% zadłużenia ogółem.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-31) w klasach gospodarstw od bardzo małych do średnio-dużych kształtował się praktycznie na tym samym poziomie. W gospodarstwach dużych osiągnął najwyższy poziom, natomiast w gospodarstwach bardzo dużych odnotowano ujemny poziom tej relacji, wynikający ze straty jaką osiągnęły gospodarstwa tej klasy wielkości ekonomicznej.

Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wnioski

1. Uwzględniając wielkość ekonomiczną w polu obserwacji z regionu Wielkopolska i Śląsk w 2015 r. licznie dominowały gospodarstwa od 8 do 25 tys. euro SO (43%). Z kolei pod względem typu rolniczego zdecydowanie najwięcej gospodarstw było w typie mieszanym (48%).
2. Największą efektywnością gospodarowania, mierzoną relacją kosztów do produkcji, charakteryzowały się gospodarstwa z uprawami trwałymi. W roku 2015 bardzo niską efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Koszty produkcji w tych gospodarstwach wyniosły 103% wartości produkcji w cenach rynkowych (bez dopłat). Z kolei pod względem klas wielkości ekonomicznej najniższą efektywność gospodarowania zaobserwowano w gospodarstwach bardzo dużych, natomiast najbardziej efektywne były gospodarstwa średnio-małe.
3. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch kryteriów grupowania (TF8, ES6), uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (20 142 zł) i gospodarstwa

z przedziału wielkości ekonomicznej 100 – 500 tys. euro SO (3 243 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa z uprawami polowymi (1 596 zł) oraz gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO (927 zł).

4. Spośród analizowanych rozkładów grup gospodarstw najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (95 851 zł) i gospodarstwa z powyżej 500 tys. euro SO (715 114 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (19 729 zł) oraz gospodarstwa od 2 do 8 tys. euro SO (6 046 zł).
5. Gospodarstwa w typach uprawy polowe, zwierzęta trawożerne oraz mieszane funkcjonują dzięki dopłatom. Natomiast jedynie gospodarstwa z produkcją drobiu, z uprawami ogrodniczymi i trwałymi charakteryzują się znacznym poziomem dochodu bez uwzględnienia dopłat.
6. Najmniejsze i największe gospodarstwa muszą korzystać z dopłat aby pokryć koszty i wykazać nadwyżkę. Jedynie gospodarstwa duże są w stanie wytworzyć znaczący dochód bez korzystania z dopłat.
7. Średnia wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w większości analizowanych typów rolniczych (z wyjątkiem gospodarstw z produkcją mieszaną oraz nastawionych na chów zwierząt trawożernych i trzody chlewnej) kształtowała się w 2015 roku na poziomie wyższym niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej.
8. Dochód wyższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (31 960 zł/osobę w 2015 r.) osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasach wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. euro SO, za wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych, obejmujących gospodarstwa z osobowością prawną, gdzie odnotowano stratę.

Niniejsze opracowanie należy traktować jako zachętę i przyczynek do pogłębionej statystycznej analizy zbiorowości tych gospodarstw, która w pełni określi sytuację ekonomiczną gospodarstw w 2015 r. w regionie Wielkopolska i Śląsk.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB